

»VOTUM DE PROCESSU CONTRA EUGENIUM PAPAM IV.« IVANA STOJKOVIĆA NA BASELSKOM SABORU (1433.)

Zvezdan STRIKA, Gablingen

Znanstveno proučavanje dominikanca iz Dubrovnika Ivana Stojkovića (1395/96.–1443.), čiju su biografiju detaljno obradili Bonaventura Duda¹, Alois Krchňák², sudionici simpozija u Dubrovniku iz godine 1983,³ te na temelju njihova istraživanja i španjolski isusovac Santiago Madrigal,⁴ polazilo je od Stojkovićevih govora protiv husita, *Oratio sub utraque specie*,⁵ i zapisa njihova tijeka u*

* On je poznat našoj javnosti, pa stoga donosim samo ukratko najbitnije biografske podatke: Ivan Stojković O. P. (1395/96.–1443.), teolog, humanist i diplomat, stupa zarana u dominikanski red, gdje uz redovničku obuku upija elementarno znanje koje je potrebno za upis na neko od europskih sveučilišta. Studij započinje u Zadru, nastavlja u Padovi te ga kruni promocijom 8. studenoga 1420. na pariškoj Sorbonni, gdje preuzima profesorsku dužnost. U svibnju 1422. postaje ambasadorom te institucije kod kralja Sigmunda i pape Martina V., pa sudjeluje u radu sabora Pavija-Sijena, gdje se istaknuo s dva govora (*Fiet unum ovile et unus pastor* te osobito *Reformabit corpus humilitatis nostre*). Godine 1427. preuzima profesorsku službu u Bologni, a već 1429. imenuje ga general Bartolomej Texier generalnim prokuratorom reda. Na zagovor kardinala Condulmera određuje ga Martin V. pratiteljem kardinala Cesarinija, koji je trebao pripremiti sabor u Baselu. Početkom 1431. napusti Rim i priprema sabor u Baselu, gdje je uložio sve svoje snage za njegov uspjeh. Sudjeluje u pregovorima s husitima i kao član saborske delegacije putuje u Carigrad, gdje će više od dvije godine poticati jedinstvo Istoka i Zapada. Kada se bizantski car Ivan VIII. Paleolog odlučio za Eugena IV., Ivan Stojković putuje natrag na sabor u Basel, kojem će ostati vjeran sve do smrti 1443. godine. B. DUDA, *Joannis Stojkovic de Ragusio O.P. (†1443)*, *Doctrina de cognoscibilitate ecclesiae* [= *Studia Antoniana* 9], Romae, 1958., str. 9–30; A. KRCHŇÁK, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio* [= *Lateranum*, NS 26, 3–4], Romae, 1960., str. 1–49, vidi nadalje i različite članke u zborniku *Misao i djelo Ivana Stojkovića (1390/95.–1443.)*. Zbornik radova s međunarodnog simpozija u Dubrovniku, 26.–28. svibnja 1983., [= ACC 20], priredio F. ŠANJEK, Zagreb, 1986. Novija istraživanja i kritički osvrti sažeti su u: P. M. RADELJ, *Acta et diplomata latina conatum oecumenicorum fratris Ioannis Stojkovic de Ragusio O.P (1385–1443) illustrantia*, Fribourg, 1998.; Z. STRIKA, *Johannes von Ragusa (†1443). Kirchen und Konzilsbegriff in der Auseinandersetzung mit den Hussiten und Eugen IV.* (teološka disertacija), Augsburg, 1998., str. 46–206 – dizertacija se nalazi upravo u tisku (Wißner Verlag Augsburg), pa su stranice navedene prema tiskanom izdanju.

¹ DUDA (kao bilj. 1), str. 9–30.

² KRCHŇÁK (kao bilj. 1), str. 1–49.

³ Usp. bilj. 1.

⁴ J. S. MADRIGAL, *La ecclesiología de Juan de Ragusa O.P. (1390/95–1443)* [= *Universidad Pontificia Comillas, Estudios* 60], Madrid, 1995.

⁵ IOHANNES DE RAGUSIO, *Oratio de communione sub utraque specie*, u: J. HARDOUIN, *Acta conciliorum et epistolae decretales ac constitutiones summorum pontificum VIII*, Parisiis 1714., 1655–1760; MANSI XXIX, str. 699–868; KRCHŇÁK (kao bilj. 1), str. 60–64, n. 23; E. MEUTHEN, *Das Basler Konzil als Forschungsproblem der europäischen Geschichte* [= *VRhWAW.G* 274], Opladen, 1985., str. 16, bilj. 35; J.

Quomodo Bohemi reducti sunt ad unitatem ecclesiae,⁶ *povijesnog spisa* Initium et prosecutio concilii Basiliensis,⁷ *te izvještaja o misiji u Carigradu*.⁸ *Danas se sve više zapaža njegova važnost u sklopu razvoja ekleziološke misli na prijelazu iz srednjeg u novi vijek, s posebnim naglaskom na odnos monarhijske i korporativne vlasti u Crkvi.*

U novijem istraživanju ekleziologije prvi ukaza Thils na Stojkovičev *Tractatus de ecclesia*, u kojem vidi »metodički napredak, koji jasno anticipira suvremenu epohu«.⁹ Binder proučava sukob husita i Baselskog sabora te ističe Stojkovičevo značenje i utjecaj pri rješavanju teloških kontroverza.¹⁰ Već spomenutom disertacijom Duda¹¹ je načinio pomak ne samo u procjeni Stojkovičeva *Tractatus de ecclesia* nego i cjelokupne Stojkovičeve ekleziološke misli, pa na temelju Dudina rada Congar uvrštava dubrovačkog dominikanca

HELMRATH, *Das Basler Konzil 1431–1449. Forschungsstand und Probleme* [= KHA 32], Köln–Wien, 1987., str. 450; STRIKA, str. 132, bilj. 139.

⁶ Usp. IOHANNES DE RAGUSIO, *Quomodo Bohemi reducti sunt ad unitatem ecclesiae*, u: MCG I, str. 135–286; K. F. JOETZE, *Über den Tractatus de reductione Bohemorum Johannis von Ragusa*, u: *Festgabe K. Theodor von Heigel zur Vollendung seines sechzigsten Lebensjahres*, priredili TH. BITTERAU – P. DARMSTAEDTER, München, 1903., str. 175–195; J. KUBALIK, *Johannes von Ragusa und die hussitische Ekklesiologie*, u: *Theologisch-praktische Quartalschrift* 125 (1977), str. 290–295; A. MOLNAR, *La Pensée hussite dans l'interprétation de Jean Stojkovic de Raguse*, u: *Comunio Viatorum* 26 (Prag, 1983.), str. 143–152, sada u: *Misao i djelo* (kao bilj. 1), str. 221–228, hrvatski prijevod bez bilježaka, str. 229–234; T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Euharistija i Crkva u Stojkovičevu baselskom govoru »De communionem sub utraque specie«*, u: *Misao i djelo*, str. 341–263, Zusammenfassung, str. 364–371; STRIKA, str. 127–144.

⁷ IOHANNES DE RAGUSIO, *Initium et prosecutio Basiliensis concilii*, u: MCG I, str. 1–131.

⁸ IOHANNES DE RAGUSIO, *Relatio de missione Constantinopolitana*, u: MANSI XXXI, str. 248–272; E. CECCONI, *Studi storici sul concilio di Firenze con documenti inediti o nuovamente dati alla luce sui manoscritti di Firenze e di Roma*, sv. II., Firenze, 1869., str. 478–502; ISTI, *Oratio tripartita coram imperatore Ioanne Paleologo*, u: CECCONI, str. 150–158; ISTI, *De modo quo Graeci reducendi erant ad ecclesiam per concilium Basiliense*, u: ConBas I, str. 331–364; J. ZHISHMAN, *Die Unionsverhandlungen zwischen der orientalischen und römischen Kirche seit dem Anfange des 15. Jahrhunderts bis zum Concil von Ferrara*, Wien, 1858.; KRCHŇÁK (kao bilj. 1), str. 30–40; A. TUILIER, *La mission à Byzance de Jean de Raguse, doctor de Sorbonne, et le rôle des Grecs dans la solution de la crise conciliaire*, u: *Bulletin philologique et historique (jusqu' à 1610) du Comité des Travaux historiques et scientifiques*, Année 1979., str. 137–152; I. TOMLJENOVIC, *Dubrovanin Ivan Stojkovic (1390/95–1443) borac za jedinstvo Zapada i zbližavanje s Istokom*, u: CCP 6 (1982), str. 1–12; F. ŠANJEK, *Les idées oecumeniques et les peuples balkaniques dans les écrits de Jean Stojkovic de Ragusa*, u: *Medunaroden simpozium: 1100 godina ot blaženata koncima na sv. Metodii*, Sofija, 1985., [= Bulgarska patrijarsija], Sofija, 1989., str. 215–222; P. VRANKIĆ, *Johannes von Ragusa im Ringen um die Teilnahme der Griechen am Basler Konzil*, u: *Synodus. Beiträge zur Konzilien- und allgemeinen Kirchengeschichte II. FS für W. Brandmüller*, priredili R. BÄUMER – E. CHRYSOS – J. GROHE – E. MEUTHEN – K. SCHNITH (AHC 27/28 1995/96), sv. I, str. 462–486; STRIKA, str. 155–185.

⁹ »... un progrès de methode qui anticipe nettement sur l' époque moderne« (G. THILS, *Le notes de l' Église dans l' apologétique catholique depuis la Reforme*, Gembloux, 1937., XV); ISTI, *Le 'Tractatus de Ecclesia' de Jean de Raguse*, u: *Angelicum* 17 (1940.), str. 219–244.

¹⁰ K. BINDER, *Der 'Tractatus de Ecclesia' Johannis von Ragusa und die Verhandlungen des Konzils von Basel mit den Hussiten*, u: *Angelicum* 28 (1951.), str. 30–54; ISTI, *Slawen auf dem Konzil von Basel*, u: *Geschichte der Ost- und Westkirchen in ihren wechselseitigen Beziehungen*, priredio F. ZAGIBA [= AIS 3/1], Wiesbaden, 1967., str. 113–137. Na više mjesta u proučavanju Torquemadine teologije posegnu Binder za Stojkovičevom ekleziologijom, usp. osobito *Wesen und Eigenschaften der Kirche bei Kardinal Juan de Torquemada O.P.*, Innsbruck – Wien – München, 1955.; ISTI, *Konzilsgedanken bei Kardinal Juan de Torquemada O.P.* [= WBTh 49], Wien, 1976.

¹¹ Usp. ovdje bilj. 1.

po prvi put u jedan ekleziološki priručnik.¹² Krämer predstavi dosad najjasnije i najpreciznije Stojkovićeve ekleziološke misao, i to u sklopu baselskog konciliarizma, gdje ona zapravo i nastaje, te je velikim dijelom refleksija između dviju skrajnosti, pretjeranog kurijalizma pape Eugena IV. i posebnosti čeških husita.¹³ Taj trend nastavio je, posebno nakon *editio princeps* njegove *Rasprave o Crkvi*,¹⁴ u prvom redu već spomenuti Santiago Madrigal, koji opširno predstavi njegovu ekleziološku misao, na žalost pod utjecajem tradicionalne sheme: *Tractatus de ecclesia* – jedna konciliaristička ekleziologija.¹⁵

Nasuprot tim naporima koncilna teologija dubrovačkog dominikanca¹⁶ ostaje po strani, premda se stalno ponavlja slika njegova konciliarizma, koja kulminira u imenovanju biskupom u Ardzisu¹⁷ i ulaskom u kardinalski zbor Feliksa V.¹⁸ Kao krunski dokazi navode se njegovi govori u Beču¹⁹ i Frankfurtu²⁰, u kojima je Stojković dokazivao, na temelju patrističkih izvora, podređenost pape sveopćem saboru. Priznati svjetski ekleziolog Yves Congar na simpoziju u Dubrovniku 1983. ukazao je na manjkavost proučenosti Stojkovićeve koncilne ideje u povijesti ekleziologije²¹. Hermann Josef Sieben²² je skicirao u

¹² Y. CONGAR, *L'Église de Saint Augustin à l'époque moderne*, Paris, 1970., str. 328–330, njemačko izdanje pod naslovom *Die Lehre von der Kirche. Vom abendländischen Schisma bis zur Gegenwart* [= HDG III/3d], Freiburg, 1971., str. 24–25; ISTI, *La place de Jean de Raguse dans l'histoire de l'ecclésiologie*, u: *Misao i djelo*, str. 259–278, hrvatski prijevod bez kritičkog aparata, str. 279–290.

¹³ W. KRÄMER, *Die ekklesiologische Auseinandersetzung um die wahre Repräsentation auf dem Basler Konzil*, u: *Der Begriff Repräsentatio im Mittelalter; Stellvertretung, Symbol, Zeichen, Bild*, priredio A. ZIMMERMANN [= MM 8], Berlin – New York, 1971., str. 202–237; ISTI, *Konsens und Rezeption. Verfassungsprinzipien der Kirche im Basler Konziliarismus. Mit Edition ausgewählter Texte* [= BGThPhM NF 19], Münster, 1980.; ISTI, *Stojkovićs Einsatz für die Strukturreform der Kirche*, u: *Misao i djelo* (kao bilj. 1), str. 205–214, hrvatski prijevod bez bilježaka, str. 215–220.

¹⁴ IOHANNIS /STOJKOVIĆ/ DE RAGUSIO, *Tractatus de ecclesia. Textum recensuerunt et notis instruxerunt A. KRCHŇÁK – F. ŠANJEK – M. BIŠKUP* [= CCF 1], editionem principem curavit F. ŠANJEK, Zagrabiae, 1983.

¹⁵ Usp. bilj. 5 i ISTI, *El primer 'Tractatus de ecclesia'. Relectura de la doctrina de las 'Notas Ecclesiae'*, u: EE 67 (1992.), str. 50–90; ISTI, *Eucharistia e Iglesia en la 'Oratio de comunione sub utraque specie' de Juan de Ragusa*, u: RET 53 (1993.), str. 145–208, 285–340.

¹⁶ O koncilskoj teologiji Ivana Stojkovića usp. STRIKA, str. 250–337.

¹⁷ Usp. bulu *Inter sollicitudine varias* od 10. listopada 1438, u: UB(Basel) Cod. E I 1 l. fol. 467^r. Ardzis je bio sufragani nadbiskupa Kalocza-Bac. C. EUBEL, *Hierarchia catholica medii aevi*, Monasterii 21914., str. 9; A. WALZ, *I cardinali Domenicani. Note bio-bibliografiche*, Romae – Fierneze, 1940., str. 27; DUDA (kao bilj. 1), str. 27; KRCHŇÁK (kao bilj. 1), str. 42. Biskupsko ređenje zbilo se u Baselu 3. veljače 1439. UB(Basel) Cod. E I 1 l. fol. 466^r. ConBas VI, 316; MCG III, 162; STRIKA, str. 195–196.

¹⁸ Feliks V. imenovao je Ivana Stojkovića 12. listopada 1440. kardinalom sv. Siksta. Usp. njegov *Gratiarum Reverendi magistri Iohannis de Ragusio coram donimo Felice papa V pro acceptu cardinalatu*, u: UB(Basel) Cod. E I 1 k, fol. 118^v–120^r; ConBas VII, str. 262; MCG III, str. 513; K. EUBEL, *Die durch das Basler Konzil geschaffene Hierarchie*, u: RQ 16 (1902.), str. 269–286; STRIKA, str. 202–203.

¹⁹ Usp. IOHANNES DE RAGUSIO, *Oratio coram rege Romanorum Alberto: Convenit ecclesia magna cogitare*, u: DRTA XIII, str. 254–328. Pojedini dijelovi iz spomenutoga govora istovjetni su s tekstom njegove koncilne rasprave, pa noviji istraživači, osobito Krchňák i Krämer, polaze od pretpostavke da je dubrovački dominikanac pojedine dijelove govora ugradio u *Raspravu o koncilima*.

²⁰ Usp. govor od 3.–6. veljače 1440., u: DRTA XV, str. 204–220. Pojedini dijelovi teksta istovjetni su s tekstovima iz njegove koncilne rasprave.

²¹ CONGAR, *La place* (kao bilj. 13), str. 272–273 odnosno str. 287–288.

²² H. J. SIEBEN, *Basler Konziliarismus konkret. Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrationis*

osnovnim crtama njegov *Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrations eorum*,²³ pri čemu on zaključujući studiju, smatra da se to djelo izdiže iznad sve do tada nastale literature o koncilima.²⁴ U Siebenovoj studiji ostaje nedodirnut treći članak *Rasprave o saborima*, naime *De auctoritate concilii*,²⁵ pa tako čitatelju uvelike ostaje nepoznat najveći dio Stojkovićeve rasprave, što se ne može označiti kao manjkavost, ali ipak skraćuje uvid u cijelu raspravu. Upravo u *De auctoritate concilii* dolazi do izražaja Stojkovićevo poznavanje Biblije te interpretacija istaknutih tekstova u patrističkoj i srednjovjekovnoj tradiciji.²⁶ U jednoj drugoj studiji pozabavio se prof. Sieben pitanjem Stojkovićeve koncilske teologije i to fenomen patrijarhalnog sabora, s posebnim naglaskom na pitanje sabora rimskog patrijarhata te njegova odnosa prema papi.²⁷ Naravno, on Stojkovićevu ideju patrijarhalnog sabora promatra posvema kritički i vidi velik utjecaj Nikole Kuzanskog, koji se isto tako u svojoj 1434. objavljenj *De concordantia catholica* zalaže za obnovu institucije patrijarhata, odnosno patrijarhalnog sabora rimskog patrijarhata.²⁸ Santiago Madrigal objavi prvi članak Stojkovićeve *Rasprave o koncilima*.²⁹ Taj hvalevrijedan

eorum des Johannes von Ragusa, u: ThPh 69 (1994.), str. 182–210, sada u: ISTI, *Vom Apostelkonzil zum Ersten Vaticanum. Studien zur Geschichte der Konzilsidee* [= KonGe.U], Paderborn – München – Wien – Zürich, 1996., str. 97–128.

²³ Jedini primjerak pohranjen je danas u Sveučilišnoj biblioteci Sveučilšta u Baselu (signatura: Codex A IV 17, fol. 134^r–297^r) a otkrio ga je početkom 20. stoljeća Karl Möllmer i pripisao autorstvo Ivanu Stojkoviću. O tom izvješćuje Lazarus doslovno: »In einem Traktat 'De auctoritate conciliorum et modo celebrationis', auf dem mich Herr cand. Möllmer, der mit einer Arbeit über Johannes von Ragusa beschäftigt ist, aufmerksam gemacht und dessen Verfasser nach seinen Untersuchungen Johannes von Ragusa ist«. LAZARUS (kao bilj. 46) 112, bilj. 2. I pokraj ovog navoda pripisuje Alois Krchňák otkriće traktata sebi. KRCHŇÁK (kao bilj. 1) 60, n. 21; STRIKA 251, bilj. 6. Nažalost studija Möllmera koju spominje Lazarus najvjerojatnije je izgubljena. U registru dizertacija sveučilita u njemačkom Erlangenu se spominje K. MÖLLMER, *Das Leben Johannes von Ragusa bis zum Beginn des Basler Konzils* (filozofska dizertacija), Erlangen 1914. Pokušao sam doći do studije ali nažalost u sveučilišnoj biblioteci u Erlangenu i na filozofskom fakultetu Möllmerova studija nije sačuvana.

²⁴ On piše doslovno: »Was es bisher nicht gab und gebraucht wurde, war eben eine Art Leitfaden, ein Compendium, das in die Materie unter möglichst vielen Rücksichten einführt und auch auf praktische Fragen einging. Indem sich Ragusa an die Ausarbeitung eines solchen nach Anlage und Zielsetzung originellen Werkes machte, hat er vergleichsweise durchaus Neues geschaffen. Er wurde mit seinem *Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrationis eorum* zum Vorläufer einer Gattung, die mit den Konzilstraktaten eines Dominicus Jacobazzi und Matthias Ugoni von Anfang des 16. Jahrhunderts ihren ersten, klasusischen Höhepunkt erreichte. Es kommt Ragusa damit die Ehre zu, nicht nur den ersten Traktat *De ecclesia*, sondern gewissermaßen auch den ersten Konzilstraktat im klassischen Sinne des Wortes geschaffen zu haben« (SIEBEN, *Vom Apostelkonzil*, str. 102–103).

²⁵ TAC fol. 236^r–297^r. Kao razlog navodi on nedovršenost ovog dijela traktata. SIEBEN, *Vom Apostelkonzil*, str. 111, bilj. 62.

²⁶ Pojedini dijelovi ovog teksta već su prije preuređeni, pa je Stojković samo preuzeo gotove tekstove. Usp. KRCHŇÁK, *Wann wurde Tractatus de ecclesia von Johannes de Ragusio verfasst?*, u: *Misao i djelo* (kao bilj. 1), str. 291–320, ovdje str. 304; točna određenost tekstova biti će označena u mojoj ediciji *Stojkovićeve Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrationis eorum*.

²⁷ H. J. SIEBEN, *Non solum papa definiebat nec solus ipse decretis et statutibus vigorem praestabat. Johannes von Ragusas Idee eines römischen Patriarchalkonzils*, u: *Studien zum 15. Jahrhundert*, sv. I, FS für E. Meuthen, priredili J. HELMRATH – H. MÜLLER u suradnji s H. WOLFF, München, 1994., str. 123–144, sada u: ISTI, *Vom Apostelkonzil*, str. 129–156.

²⁸ Usp. ovdje bilj. 79.

²⁹ MADRIGAL (kao bilj. 5), str. 217–237.

pothvat zavrijedio bi još više pozornosti da se autor potrudio pronaći mjerodavne izvore kojima se Stojković služio, te osobito usporedbe samog teksta s autorovim predradovima, koji su danas dostupni u biblioteci sveučilišta u Baselu. Na simpoziju Konziliengeschichte u Dubrovniku u rujnu 1997. održao je Petar Vrankić predavanje pod naslovom *Temeljni pojmovi koncilske teologije Ivana Stojkovića Dubrovčanina*,³⁰ u kojem je, između ostalog, naglasio bitnu komponentu sazivnja sabora i pitanje njegova autoriteta. Time je bar malim dijelom upotpunio Siebenovu prvu studiju i ukazao na veliku važnost i značenje trećeg članka – *De auctoritate concilii* – Stojkovićeve *Rasprave o saborima*. Autoritet ekumenskog sabora, odnosno autoritet sabrane Crkve zauzima vidljivo mjesto u ekleziologiji dubrovačkog dominikanca i nije za podcijeniti, jer upravo kroz studij patrističkih izvora potvrđuje i danasnja teologija Stojkovićevo poznavanje koncilske teologije i njenog razvoja tijekom povijest Crkve.³¹

Sve spomenute studije tek su početak proučavanja ovog dijela Stojkovićeve teologije, pa je i ovo izdanje samo mali doprinos osvjetljivanju njegove saborske misli. Naglasak je na pitanju odnosa monarhijske i korporativne vlasti u Crkvi, jer tekst nudi genezu njegove koncilske misli s posebnim osvrtom na odnos pape i sabora. Prve klice Stojkovićeve teologije sabora nalaze se već u podužem govoru *Ini consilium, coge concilium* (Iz 16, 3) pred papom Martinom V. u Rimu 7. prosinca 1422.³² Na otvaranju Sabora u Paviji dubrovački dominikanac drži inauguralnu propovijed, u kojoj je, između ostalog, pobliže razložio odnos pape i sabora.³³ U govoru *Reformabit corpus humilitatis nostrae* (Fil 3, 21) od 31. listopada 1423. u Sijeni Stojković stavlja osobit akcent na ideju: sveopći sabor kao sredstvo reforme Crkve u glavi i udovima (*reformatio in capite et in membris*).³⁴ Reforma je ponajprije moralno-etička obnova, koja tek drugotno prouzrokuje obnovu samih crkvenih struktura.³⁵

³⁰ Njemački je tekst tiskan s naslovom *Die Grundzüge der Konzilstheologie des Johannes von Ragusa*, u: AHC 30(1999) 287–310

³¹ Opširno o tome STRIKA, str. 312–336.

³² IOHANNES DE RAGUSIO, *Sermo: Ini consilium, coge concilium* (Iz 16, 3), ed. A. PATSCHOVSKY, u: W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Pavia Siena*, sv. II: Quellen [=VRF 16/II], Münster, 1974., str. 89–124, ovdje str. 94.

³³ IOHANNES DE RAGUSIO, *Sermo: Fiet unum ovile et unus pastor* (Iv 10, 16) [BRANDMÜLLER, *Pavia-Siena II*, str. 125–157, ovdje str. 139–140]. Ovdje zastupljene misli ugradio je Stojković u nedovršen spis *De plenitudine potestatis apostoli Petri*, u: UB(Basel) Cod. E I I k, fol. 204^r, 204^v i s manjim preinakama u *Tractatus de ecclesia II* c. 38 [ŠANJEK, str. 135–141]. U Brandmüllerovoj ediciji nema nikakva pokazatelja da je Stojković te misli ugradio u svoja kasnija djela. Osnovne misli preuzete su iz spisa Tome Akvinskog i to osobito iz *Contra errores Graecorum* c. 33–35, u: s. THOMAE AQUINATIS, *Opera omnia III*, priredio R. BUSA, Stuttgart – Bad Cannstatt, 1980, str. 508 i *Catena aurea: in Lucem* c. 22, priredio R. BUSA, Stuttgart – Bad Cannstatt, 1980., str. 358. O podrijetlu grčkih spisa na koje se Toma poziva usp. još uvijek vrijednu studiju od F. X. LEITNER, *Thomas von Aquino über das unfehlbare Lehramt des Papsttums* (teološka disertacija), Freiburg, 1872.; F. H. REUSCH, *Die Fälschungen in der Tractat des Thomas von Aquin gegen die Griechen* [= Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 3. hist. Kl. 18,3], München, 1889.

³⁴ IOHANNES DE RAGUSIO, *Sermo: Reformabit corpus humilitatis nostrae* (Fil. 3, 21), u: BRANDMÜLLER, *Pavia-Siena II*, str. 157–190.

³⁵ BRANDMÜLLER, *Pavia-Siena II*, str. 172–174. U krugu anonimnih spisa, koji si nastali na Saboru Pavia-Siena vrijedno je zapaziti jedan anonimni spis, čiji sadržaj preuzima misli Ivana Stojkovića iz govora *Reformabit corpus humilitatis nostrae*; njega je dubrovački dominikanac ugradio u svoj *Initium et prosecutio Bailiensis*

Daljnja je etapa Baselski sabor, gdje dubrovački dominikanac intenzivno proučava patri-
stičke izvore i mjerodavnu literaturu. Kroz to se udaljuje od tradicionalne školske teologije
i prihvaća koncilijarni pogled, koji će kulminirati u njegovoj opširnoj raspravi *Tractatus
de auctoritate conciliorum et modo celebrationis eorum*. Pregled njegovih vrela iscrpan je
i ne može se smjestiti na jednu policu, kako mu to ironično predbacuje prof. Sieben,³⁶ nego
se Ivan Stojković istinski trudio i pronalazio mjerodavne starokršćanske izvore i suvreme-
nu literaturu njegova vremena. Bez ikakvog pretjerivanja može se već sada s pravom reći
da je nedovršeni Stojkovićev spis *Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrati-
onis eorum* najzrelije djelo o ideji saborâ ne samo na Baselskom saboru nego uopće do
tada nastalo. *Tractatus de auctoritate conciliorum* oduševljeno i zanosno govori o saboru
kao sredstvu reforme Crkve. On zasjeni sve dotadašnje rasprave i studije o ideji sabora, jer
Stojkovičeva studija nije prigodan, nego duboko domišljen i sustavno razrađen spis s puno
osjećaja za tu staru crkvenu instituciju, koji predstavlja sveobuhvatnu sintezu biblijske,
patrističke i srednjovjekovne misli. Tekst nudi i današnjem čitaocu jasan i sveobuhvatan
pogled na sabor kao jednu vrijednu i već isprobanu starokršćansku instituciju za sveobu-
hvatnu reformu Crkve.

Sve pohvale koje se mogu izreći na račun Stojkovičeve saborske rasprave ne pridonose
proučavanju njegove teologije sabora. Studij njegovih predradova, prigodnih spisa ili po-
jedinih propovijedi ukazuje na samu činjenicu koliko važnost je on pridavao ideji sabora. Ako
se uzme u obzir znanstveno istraživanje Baselskog sabora i Baselskog koncilijarizma posljed-
njih tridesetak godina, tada odmah upada u oči da je jedno kritičko izdanje Stojkovičevih
spisa neizbježno, jer se samo tako može točnije odrediti Stojkovičevo mjesto u kontekstu
baselskog koncilijarizma i njegov utjecaj na teologe tog sabora. Već duže vrijeme poznat
je njegov utjecaj na španjolca Ivana iz Segovije,³⁷ na utjecajnog humanistu Aeneu S. Pic-
colominiya (Pijo II.),³⁸ pa čak i na utjecajnog kardinala Kajetana,³⁹ ali još nije posvema
točno određen njegov odnos prema Nikoli Kusanskom. Ponuđeno rješenje Siebena,⁴⁰ Lauda-

concilii. MCG I, str. 27–30. Ovaj tekst Stojković je isto tako doslovno preuzeo u *Raspravi o saborima*. TAC
fol. 214^v–216^v.

³⁶ »*Was Johannes von Ragusa anführt, läßt sich bequem auf einem einzigen Bücherbrett unterbringen, Nikolaus
(tj. Nikola Kuzanski – bilj. autora) benötigte für die von ihm zitierten Autoren dagegen schon eher Regale an
allen vier Wänden seiner Studierstube!*« (SIEBEN, *Vom Apostelkonzil*, str. 105). Da bismo vidjeli koliko je taj
sud prof. Siebena površan i netočan, dovoljno je samo uporedbu poznavanje velikih zapadnih
otaca Ivana Stojkovića i Nikole Kuzanskog. Prof. Siebena pobijaju činjenice.

³⁷ Usp. više o tome KRÄMER (kao bilj. 14), str. 188, bilj. 18. O Segoviji usp. ovdje bilj. 79, te osobito U.
FROMHERZ, *Johannes von Segovia als Geschichtsschreiber des Konzils von Basel* [= BGGW 81], Basel,
1960.; H. DIENER, *Zur Persönlichkeit des Johannes von Segovia. Ein Beitrag zur Methode der Auswertung
päpstlicher Register des späten Mittelalters*, u: QFIAB 44 (1964.), str. 289–365; J. HELMRATH, Art.: Johan-
nes (Alfonsi) von Segovia, u: LexMA 5(1991.) 605.

³⁸ Usp. IOHANNES DE RAGUSIO, *Sermo coram rege Romanorum rege Alberto* [DRTA XIII, str. 255–256] s
AENEA SILVIO PICCOLOMINI, *De gestis concilii Basiliensis commentariorum libri II*, ed. D. HAY–W. K.
SMITH, Oxford, 21992., str. 82.

³⁹ A. BODEM, *Das Wesen der Kirche nach Kardinal Cajetan* [= TrThS], Trier, 1971., str. 188.

⁴⁰ SIEBEN, *Vom Apostelkonzil*, str. 105–106, 153.

ge⁴¹ ili Madrigala⁴² počiva na tradicionalnome spomenutom mišljenju, koje je već davno iznio Meuthen u *Acta Cusana*, a prema kojem bi se dubrovački dominikanac služio idejama Nikole Kuzanskog i bio bi pod njegovim utjecajem,⁴³ pa se dobija dojam, kao da bi dubrovački dominikanac preuzimao gotovo nekritički navedene misli iz *De concordantia catholica*. Bez ikakvog umanjivanja važnosti i utjecaja Nikole Kuzanskog na teologe u Baselu čini mi se da je takvo tumačenje baselskog konciliarizma plod osobnog suda i tek nakon izdanja Stojkovićeve spisa moći će se tražiti primjereno rješenje; editori Stojkovićeve Rasprave o crkvi dali su početni znak u kojem smjeru treba poći istraživanje teologije dubrovačkog dominikanca. Karl Binder, koji jako dobro poznaje ekleziološka strujanja i smjerove prve polovice 15. stoljeća, vidi upravo obrnut smjer, te misli da je Ivan Stojković svojim istupima za vrijeme diskusija s husitima u Baselu utjecao na ekleziološku misao Nikole Kuzanskog i to osobito na njegov pojam *ecclesia romana*.⁴⁴ Nizanje poprečnih sudova ne rješava pitanje odnosa Stojkovića i Kuzanskog, nego je samo dokaz kako ni u današnjem istraživanju povjesničari i teolozi još nisu pronašli odgovarajuće rješenje. Prije je potrebna neka mjerodavna studija, koja bi u detalje odredila odnos Stojkovića i Kuzanskog.

I. Povod sukoba Sabora i pape

Uzroci sukoba Eugena IV. i Baselskog sabora (1431.–1449.)⁴⁵, jako su kompleksni, te se teško mogu ukratko sažeti. Ipak, prema današnjem znanstvenom istraživanju, vodeću ulogu preuzimaju dvije glavne komponente: poziv čeških husita na pregovore u Basel i, naravno, konciliarizam od kojeg je Eugen IV. i te kako strahovao. Papa pronalazi izliku za prvi pokušaj raspuštanja Sabora kad mu jedna grčka delegacija navijesti svoju spremnost sudjelovanja na Saboru, koji bi se trebao održati negdje na Zapadu.⁴⁶ Mediteransko orijen-

⁴¹ Usp. J. LAUDAGE, *Certum est quod papa potest errare. Johannes von Ragusa und das Problem der Unfehlbarkeit*, u: *Studien zum 15. Jahrhundert I* (kao bilj. 28), str. 144–167.

⁴² MADRIGAL (kao bilj. 5), str. 206–212.

⁴³ Usp. *Acta Cusana. Quellen zur Lebensgeschichte des Nikolaus von Kues I/I*. Im Auftrag der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, ed. E. MEUTHEN – H. HALLAUER, Hamburg, 1976., str. 202a.

⁴⁴ Binder piše doslovno: »Die Vorstellung des Kusaners von der römischen Kirche ist durch Johannes von Ragusa beeinflusst, der einige Monate vor Vollendung der Concordantia catholica des Nikolaus von Kues in seinen Disputationen mit den Hussiten zu Basel auch das Verhältnis der allgemeinen zur römischen Kirche aufzuzeigen suchte« (BINDER, *Wesen* kao bilj. 45, str. 90).

⁴⁵ Mjerodavna literatura: usp. bilj. 6 i 14 te još P. LAZARUS, *Das Basler Konzil. Seine Berufung und Leitung, seine Gliederung und Behördenorganisation* [= HS 100], Berlin, 1912. (reprint Vaduz 1965.); E. MEUTHEN, *Das Basler Konzil aus römisch-katholischer Sicht*, u: *ThZ* 38 (1982.), str. 274–308; G. ALBERIGO, *Chiesa conciliare. Identità e significato del conciliarismo*, Brescia, 1982., o Saboru u Baselu, str. 241–354; J. WOLHMUTH, *Die Verständigung der Kirche, untersucht an der Sprache des Konzils von Basel* [= TThS 16], Mainz, 1983.; H. MÜLLER, *Die Franzosen, Frankreich und das Basler Konzil (1431–1449)* [= KonGe.U], sv. I–II, Paderborn, 1990.

⁴⁶ Više o tome: C. J. v. HEFELE, *Conciliengeschichte nach den Quellen bearbeitet VII*, Freiburg/Br., 1874., str. 448–450; C. J. v. HEFELE – H. LELERCQ, *Histoire des conciles les documents originaux VII/2*, Pariz, 1916., str. 697–700; L. MOHLER, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann. Funde und Forschungen*, sv. I [= QFGG 20], Paderborn, 1923., str. 77–78, bilj. 3; J. GILL, *The Council of Florence*, Cambridge 1959., str. 47–48; ISTI, *Konstanz und Basel-Florenz* [= GÖK 9], Mainz, 1967., str. 162–164; HELMRATH (kao bilj. 6), str. 357.

tirani Eugen IV. daje se zavesti i raspusti Sabor bulom *Quoniam alto* od 12. studenoga 1431., koju donosi u Basel njegov legat Daniel Rampi, biskup istarskog Poreča.⁴⁷ Otupljujući oštricu smjelog pothvata, papa najavljuje istodobno novi sabor za godinu 1433. u Bologni. Koliko je Eugen IV. bio zahvaćen i oduševljen idejom jedinstva između Rima i Carigrada svjedoči još jedna bula *Quoniam alto* od 18. prosinca 1431.⁴⁸ Njegov poslanik Ivan Caparelli da Prato obznani bulu i njegove namjere na saborskoj sjednici od 13. siječnja 1432.⁴⁹ Reakcija Sabora jest čvrsto i odlučno ne planovima Eugena IV. Za vrijeme promulgacije bule velik dio članova protestno napusti saborsku aulu dajući i samim time do znanja papinskim poslanicima da se ne slažu s Eugenovim željama i planovima.⁵⁰

Igra Eugena IV. oko premještanja u Bolognu odnosno raspuštanja Sabora u Baselu je sasvim ispravno prosuđena: novi je papa, izabran u ožujku 1431. godine, naslijedio sabor od svojeg predhodnika Martina V. i želio se tog teškog tereta riješiti, pa je grčka delegacija stigla u pravo vrijeme. Nije riječ se dakle o nikakvom premještanju, nego o raspuštanju Sabora, argumentirala je većina saborskih otaca do tada veoma slabo posjećenog Sabora; među njima nalazi se i utjecajni Ivan Stojković koji je stao na stranu Sabora i podupirao njegove odluke.⁵¹ Prva reakcija Sabora jest enciklika *Zelus dominus dei* u kojoj se, usprkos papinoj bući, od inkorporiranih saborskih otaca izričito zahtijeva da ostanu na Saboru u Baselu.⁵² Papin legat i predsjedavajući Saborom, kardinal Giuliano Cesarini, uvjerava Eugena IV. mnogim pismima da promijeni odluku. Budući da papa nije popustio, Cesarini se odriče povjerene mu službe. Sabor se nije nimalo dvoumio, nego je na njegovo mjesto izabran Philbertus de Montjeu, biskup Coutancesa.⁵³ Na dvanaestom generalnom zasjedanju 13. srpnja 1433. Eugenu IV. postavljen je odlučni ultimatum: Ako ne povuče odluku o raspuštanju Sabora u roku od 60 dana, tada će biti od sabora suspendiran. Svim kardinalima koji se nalaze u Rimu upućen je zahtjev da u roku od 80 dana stignu na koncil u Basel, jer će im u protivnom biti oduzeti svi prihodi.⁵⁴

⁴⁷ MANSI XXX, str. 75–78.

⁴⁸ Bula *Quoniam alto* od 18. prosinca 1431. stiže tek početkom veljače u Basel. HARDOUIN VIII (kao bilj. 6), str. 1578–1581; MANSI XXIX, str. 564–567; MCG II, str. 70–75.

⁴⁹ N. VALOIS, *La crise religieuse du XVe siècle. Le pape et le concile*, sv. I, Pariz, 1909., str. 129–133; DRTA X, str. 147; KRCHŇÁK (kao bilj. 1), str. 23–24, bilj. 105.

⁵⁰ Usp. MCG I, str. 66; ConBas II, str. 22–25; DRTA X, str. 147; VALOIS I (kao bilj. 50), str. 129; KRÄMER (kao bilj. 14), str. 130; BECKER, str. 22; STRIKA, str. 118–119.

⁵¹ U pismu krajem siječnja 1432. kojeg je Stojković poslao koncilskoj delegaciji – Ivanu Nider i Ivanu Gelnhauseu – koja je pregovarala s českim husitima, hrabri dubrovački dominikanac koncilske ambasadore u njihovoj teškoj zadaći i poručuje im da sabor neće biti raspušten dok ne obavi zadaću koja mu je povjerena. MCG I, 179. Usp. IOHANNES DE RAGUSIO, *Quaestio an Eugenius papa IV potuerit revocare concilium Basiliense*, u: UB (Basel) Cod. E I 1 k, fol. 269^r–301^v.

⁵² MANSI XXIX, str. 237–239; MCG II, str. 118; MADRIGAL (kao bilj. 5), str. 56. Naširoko je to obradio već spomenuti LAZARUS (kao bilj. 46), str. 53–55.

⁵³ MCG II, str. 398s; VALOIS I (kao bilj. 50), str. 238s; K. ECKERMANN, *Studien zur Geschichte der monarchischen Gedankens im 15. Jahrhundert* [= *Abhandlungen zur Mittleren und Neueren Geschichte* 73], Berlin, 1933., str. 33.

⁵⁴ MCG II, str. 123; HEFELE VII (kao bilj. 47), str. 458–459; HEFELE-LECLERCQ VII/2 (kao bilj. 47), str. 708; LAZARUS (kao bilj. 46), str. 88s; KRÄMER (kao bilj. 14), str. 132; MÜLLER II (kao bilj. 46), str. 991 (Philbertus de Montjeu – pasim).

Papinska bula *Quoniam alto* od 12. studenoga te ona od 18. prosinca 1431. imale su učinak suprotan onomu kojemu se Eugen IV. nadao. Naime, do tada vrlo slabo posjećen Sabor postao je preko noći u središtu europske pozornosti. *Quoniam alto* zvonile su kao zvono koje poziva na Sabor, pa su dnevno pristizale nove delegacije i novi članovi.⁵⁵

Pregovori Sabora i Eugena IV. dobili su određenu formu, pa jedna strana uvjerava drugu stranu u ispravnost svoje namjere. Pritom je reakcija europskih kraljeva i kneževa važan preduvjet pobjede ili poraza, jer jedna i druga strana želi slavu uspjeha. U Baselu nadbiskup Ivan Berardi iz Tarenta izlaže 26. kolovoza 1432. Eugenovo ekleziološko stajalište; njegova je okosnica pitanje vlasti u Crkvi i njeno monarhijsko uređenje: Crkva posjeduje od Krista monarhijsku strukturu, u kojoj je jedini *caput* apostol Petar i njegovi nasljednici, rimske pape. Njemu je povjerena najviša vlast (*»vocatus in plenitudine potestatis«*), a svaka druga vlast u Crkvi samo je djelomična (*»vocati in partem sollicitudinis«*). Na taj izazov Sabor odgovara s *Responsio synodalis 'Cogitanti'*,⁵⁶ na čijoj izradi vodeću ulogu preuzima upravo Ivan Dubrovčanin.⁵⁷ Komisiji predsjedava osobno kardinal Giuliano Cesarini, a njen je član bio i kardinal Branda de Castiglione, te još jedna grupa pomno izabраниh teologa, koja od Eugena IV. odlučno zahtijeva respektiranje saborskih odluka iz Konstanza.⁵⁸ Prema tom dekretu papa je podređen sveopćem saboru, i to u pitanjima vjere, uklanjanju raskola i reformi Crkve. Sabor je nezabludiv, a papa je samo *caput ministeriale* u Crkvi.

Daljnju reakciju Sabora na papine bule određuju dvije komponente: husiti i kralj, Sigismund. Već na šestom generalnom zasjedanju od 6. rujna 1432. otvoren je službeno proces protiv Eugena IV.,⁵⁹ ali nije poduzeto ništa ozbiljnije, jer su se očekivali pregovori između pape i Sigismunda.⁶⁰ Pokušaji izmirenja, koje poduzima Sigismund pri svojem putovanju u Italiju krajem 1432. i početkom 1433. na krunjenju u Rimu, ne donose nikakve plodove. Papa je neumoljiv i ostaje pri svojoj odluci. Isto tako i Sabor. On zasjeda u Baselu, pa i sam već okrunjeni car dolazi u Basel i traži rješenje ustavne krize. U međuvremenu su se zbili za daljnu sudbinu Sabora bitni baselski pregovori s češkim husitima (siječanj – travanj 1433.),⁶¹ koji su očito ojačali i učvrstili položaj Sabora u kršćanskoj Europi, te papin pokušaj raspuštanja sabora nije više nitko uzimao ozbiljno. Postalo je samo pitanje vreme-

⁵⁵ Brojčano stanje Sabora i članova: usp. LAZARUS (kao bilj. 46), str. 43–47; M. LEHMANN, *Die Mitglieder des Basler Konzils von seinem Anfang bis August 1442* (filozofska dizertacija), Wien, 1945., str. 47–70, 115–123; HELMRATH (kao bilj. 6), str. 71–178.

⁵⁶ MANSI XXIX, str. 239–267; MCG II, str. 234–258; ALBERIGO (kao bilj. 46), str. 257–261; H. J. SIEBEN, *Traktate und Theorien zum Konzil. Vom Beginn des großen Schismas bis zum Vorabend der Reformation (1378–1521)* [= FThS 30], Frankfurt/M., 1983., str. 34, 165–166.

⁵⁷ Usp. IOHANNES DE RAGUSIO, *Extensio primae manus ad responsionem synodalem 'Cogitanti'*, u: UB(Basel) Cod. E I 1 k, fol. 353^v, 350^r, 350^v; KRCHŇÁK (kao bilj. 1), str. 55, n. 8; STRIKA, str. 122.

⁵⁸ ConBas II, str. 202, 204; J. W. STIEBER, *Der Kirchenbegriff des Cusanus vor dem Hintergrund der kirchenpolitischen Entwicklungen und kirchentheoretischen Vorstellungen seiner Zeit*, u: MFCG 21(1994.), str. 87–156, bolje 112–122.

⁵⁹ MANSI XXIX, str. 39.

⁶⁰ ConBas II, str. 213s.

⁶¹ Usp. bilj. 6 i 7.

na kada će popustiti pritiješnjeni Eugen IV., koji prisiljen seli se u Firencu,⁶² gdje će ostati sve do godine 1438., kada sudjeluje osobno u radu sabora u Ferrari.⁶³

Sabor se osjećao dovoljno ojačanim, pa je već godine 1432. formalno otvoreni proces protiv Eugena IV. visio u zraku. Na zahtjev cara Sigismunda koji se nalazio na putu iz Italije u Basel sabor privremeno odgađa na trinaestoj svečanoj sjednici 11. rujna 1433. proces samo za 30 dana.⁶⁴ Car se protivio prebrzjoj osudi Eugena IV., a takvo mišljenje zastupali su i njemački kneževi, pa je Sabor, kako bi uvjerio javnost u ispravnost svojih namjera, razaslao delegate po cijeloj kršćanskoj Europi. U Frankfurtu, gdje su zasjedali njemački knezovi, stiže 7. rujna 1433. saborska delegacija predvođena Ivanom Stojkovićem i Konradom VII. Soestom,⁶⁵ biskupom Regensburga.⁶⁶

Dolaskom cara Sigismunda u Basel 11. listopada 1433. napeta situacija nije se bitno promijenila između Eugena IV. i sabora, premda se, upravo zahvaljujući njegovu zahvatu i njegovu utjecaju, bar nakratko odgađa proces protiv pape Eugena IV.⁶⁷ Sabor odgađa proces protiv pape najprije 19. listopada pa zatim još dvaput (27. listopada i 4. studenoga 1433).⁶⁸

Jedna grupa saborskih otaca, koja je podupirala planove i namjere Eugena IV. glede unije s grcima bila je brojčano mala, pa ipak se nije dala tako lako pobijediti, nego izaziva rascjep. Ona se sastaje u crkvi augustinaca 17. listopada 1433., na kojoj je prisutan i sam car. Sigismund je objasnio svoj stav i pritom isticao vlastite zasluge kao i zasluge kneževa,

⁶² Usp. F. PH. ABERT, *Papst Eugen der Vierte. Ein Lebensbild aus der Kirchengeschichte des 15. Jahrhunderts*, Mainz, 1884.; L. PASTOR, *Geschichte der Päpste*, sv. I: *Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance bis zur Wahl Pius' II*, Freiburg/Br, 121–955, str. 295–368; F. X. SEPPELT, *Geschichte der Päpste, von den Anfängen bis zur Mitte des zwanzigsten Jahrhunderts IV: Das Papsttum im Spätmittelalter und in der Renaissance*, München, 1957., str. 274–306; J. HELMRATH, *Art.: Eugen IV.*, u: *LexMA* 4(1989.), str. 80–82; L. VONES, *Art.: Eugen IV.*, *Papst*, u: *LThK* 3(1995.), str. 981–982.

⁶³ Usp. GILL (kao bilj. 47); ISTI, *Art.: Ferrara-Florenz*, u: *TRE* 5(1980.), str. 286–296; H. G. BECK, *Das abendländische Schisma und die Konzilien*, u: *HKG(J)* III/2, str. 580–588; A. LEIDL, *Die Einheit der Kirchen auf den spätmittelalterlichen Konzilien* [= *KKThS* 17], Paderborn, 1966., str. 91–216; J. L. VAN DIETEN, *Art.: Ferrara/Florenz*, u: *LexMA* 4(1987.), str. 390–393. B. SCHULZE, *Das letzte ökumenische Einigungskoncil theologisch gesehen*, u: *OrChrP* 25 (1959.), str. 288–308; ISTI, *Das Unionskonzil von Florenz*, u: *StZ* 164 (1958/59.), str. 427–439; H. MÜHLEN, *Das Konzil von Florenz (1439) als vorläufiges Modell eines kommenden Unionskonzils*, u: *ThGl* 63 (1973.), str. 184–197; ST. MOSL, *Das theologische Problem des 17. Ökumenischen Konzils von Ferrara-Florenz-Rom (1438–1445)* [= *Veröffentlichungen Universität Innsbruck*], Innsbruck, 1974. i različite članke jubilarnih skupova: *Firenze e il concilio del 1439. Convegno di Studi Firenze, 29. novembre – 2. dicembre 1989* [= *Biblioteca storica Toscana* 29/2], priredio P. VITI, Firenze, 1994.; J. HELMRATH, *Florenz und sein Konzil. Forschungen zum Jubiläum des Konzils von Ferrara-Florenz*, u: *AHC* 29(1997.), str. 202–216.

⁶⁴ *MCG* II, str. 442.

⁶⁵ *GAMS*, str. 305; *EUBEL* I, str. 414; R. BAUERREISS, *Art.: Konrad von Susato (Soest)*, u: *LThK* 6(1961.), str. 474; R. BÄUMER, *Art.: Konrad von Soest*, u: *NDB* 12(1980.), str. 523–524; ISTI, *Konrad von Soest und seine Konzilsappellation in Pisa*, u: *Westfalen* 48(1970.), str. 26–37; M. KINTZINGER, *Art.: Konrad von Susato*, u: *LThK* 6(1997.), str. 286.

⁶⁶ Usp. izvjestaj Ivana Stojkovića i biskupa iz Regensburga od 25. rujna 1433. u Baselu. *MARTÈNE* VIII, str. 636–638; *MANSI* XXX, str. 639–641; *MCG* II, str. 449–450; *DRTA* XI, str. 72–73; *ConBas* II, str. 448; *HEFELE* VII (kao bilj. 47), str. 548.

⁶⁷ *MCG* II, str. 464.

⁶⁸ *MCG* II, str. 449; *DRTA* XI, str. 21; A. GOTTSCHALK, *Kaiser Sigismund als Vermittler zwischen Papst und Konzil (1431–34)*, Borna – Leipzig, 1911., str. 141.

jer su skupa štitili papu Eugena IV. i njegovu čast. Na tom skupu nazočan je i Ivan Dubrovčanin, kojeg su na ovu sjednicu poslali u Baselu prisutni kardinali.⁶⁹ Kada je uvidio da postoji velika opasnost za jedinstvo Sabora, Stojković objašnjava da je vodstvo Sabora bilo spremno nakratko odgoditi proces protiv Eugena IV.⁷⁰ Taj prijedlog je prihvaćen već na slijedećoj saborskoj sjednici 19. listopada 1433.

Kompromisno rješenje nije na obzoru. Jedna i druga strana, papa i Sabor, utvrđuju svoja stajališta i traže pouzdane saveznike. Car Sigismund i dalje inzistira na mirnom rješenju, te želi diplomatskim putem izgladiti nastali spor. Na 14. generalnom zasjedanju 7. studenoga 1433. prihvaćen je njegov zahtjev, pa Sabor u interesu mirnog rješenja odgodi započeti proces protiv Eugena IV. za sljedeća tri mjeseca.⁷¹

Bar na kratko vrijeme mogao se udahnuti svjež zrak. Papinska strana i Sabor dobili su potreban predah prije odlučujućeg sukoba. Sabor se mogao posvetiti drugim temama, osobito *reformatio in capite et in membris*,⁷² ali isto tako nije zanemareno ni pitanje priznavanja sabora od strane Eugena IV. Papine planove odbacuje ne samo jedna mala grupa, nego praktički Sabor, pa pritiješnjeni Eugen IV. 5. veljače 1434. priznaje postojanje Sabora u Baselu bulom *Dudum sacrum* i to u formi koju je predložio sam Sabor.⁷³ Tako je prvu i odlučnu bitku između Eugena IV. i Sabora izvojeva Baselski sabor, pa papi nije preostalo ništa drugo nego imenovati predsjedavajuće, koji će skupa s kardinalom Cesarinijem predsjedati saboru.⁷⁴ O tom se pitanju razvila u Baselu žestoka rasprava, te je na kraju pronađeno kompromisno rješenje, prema kojem Saborom predsjedaju skupa kardinal Cesarini i papinski legati.

⁶⁹ DRTA XI, str. 112; GOTTSCHALK (kao bilj. 69), str. 142.

⁷⁰ Usp. više o tome: GOTTSCHALK (kao bilj. 69), str. 142s.

⁷¹ Usp. glasovanje na 14. generalnoj sjednici od 7. studenoga 1433. MANSI XXIX, str. 72–74; MCG II, str. 508–511; ConBas I, str. 122–126. Krivo predstavljanje broja članova donosi O. RICHTER, *Die Organisation und Geschäftsornung des Basler Konzils*, Leipzig, 1877., str. 11; P. OURLIAC, *La sociologie du concile de Bâle*, u: RHE 56 (1961.), str. 5–32, ovdje 14. Točnu predodžbu prenosi Ivan iz Segovije. MCG II, str. 475; L. BILDERBACK, *Proctorial Representation and Conciliar Support at the Council of Basler*, u: AHC 1 (1969.), str. 140–152. Usp. također Sigismundovo objašnjenje, u: DRTA XI, str. 100. Vidi nadalje Sigismundovo pismo papi Eugenu IV. od 7. studenoga 1433., koje je poslano po delegatu Andreu Donatu, (DRTA XI, str. 107–108), i osobito pismo jednog nepoznatog nadbiskupa kardinalu Orsiniju od 9. studenoga 1433. (DRTA XI, str. 109–113).

⁷² Usp. E. BURSCHE, *Die Reformarbeiten des Basler Konzils; eine kirchnegeschichtliche Untersuchung*, Lodz, 1921.; R. ZWÖLFER, *Die Reform der Kirchenverfassung auf dem Konzil von Basel*, u: BZGA 28 (1929.), str. 141–247; 29 (1930.), str. 1–58. O reformi i temi Sabora usp. KRÄMER (kao bilj. 14), str. 16–20; J. HELMRATH, *Reform als Thema der Konzilien des Spätmittelalters*, u: *Christian Unity. The Council of Ferrara-Florence 1438/39–1489* [= Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 47], priredio G. ALBERIGO, Leuven 1991., str. 75–152, sada dostupno pod naslovom: *Theorie und Praxis der Kirchenreform im Spätmittelalter*, u: RJKG 11 (1992.), str. 41–70. O samom pojmu reforme u glavi i udovima usp. K. A. FRECH, *Reform an Haupt und Gliedern. Untersuchungen zur Entwicklung und Verwendung der Formel im Hoch- und Spätmittelalter* [= Europäische Hochschulschriften 510], Frankfurt – New York, 1992. – na žalost, ova vrijedna studija završava se Saborom u Konstanci.

⁷³ MANSI XXIX, str. 78–79, 574–575; MCG II, str. 565–566.

⁷⁴ MANSI XXIX, str. 78–79; DRTA XI, str. 22–23. Papine su bule tiskane u: MANSI XXIX, str. 575–578; MCG II, str. 602–604. Eugen IV. priznaje bulom *Ad sacram Petri sedem* od 14. veljače 1433. zakonito postojanje Sabora u Baselu. MCG II, str. 332–334; DRTA X, str. 622.

Novi kamen spoticanja i izazov nepovjerenja između pape Eugena IV. i Sabora jest pitanje unije s Grcima. O tome će odlučujuće pregovore u bizantskoj prijestolnici voditi dubrovački dominikanac.⁷⁵ Eugen IV. ovaj će put izvojevati preskupu pobjedu, jer će upravo zahvaljujući odazivu bizantskog cara Ivana VIII. Paleologa i patrijarha Josipa II. moći prenijeti Sabor u Ferraru i nesto kasnije u Firencu, te tamo s dekretom *Laetentur coeli* 6. srpnja 1439. slaviti pobjedu. Što ta unija nije imala nikakva odjeka niti u pravoslavnom niti u zapadnom svijetu, Eugen IV. nije baš previše mario. Svršetkom Sabora u Firenci nije riješena razdijeljenost Zapada, nego će se sukob izgladiti tek 1449. kompromisnim ali i diplomatski vještim rješenjem Nikole V. Baselski sabor, koji se u međuvremenu zbog kuge preselio u Laussanu, bira Tomu Saracenu (tj. već u Rimu izabranog Nikolu V.) za papu i s posljednjim svojim činom raspusti nakon dugih osamnaest godina postojanje Baselskog sabora⁷⁶.

II. Redakcija teksta

Spomenuti nemirni događaji oko Baselskog sabora i na njemu poticali su saborske oce da u detalje istraže odnos pape i sabora kroz povijest Crkve. Vodeću ulogu preuzimaju teolozi iz *deputatio de fide*,⁷⁷ čiji stav u mnogim slučajevima postaje mjerodavna saborska odluka. Ivan Stojković to je učinio s opsežnim *Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrationis eorum*.⁷⁸ Naravno, prvih osam ekumenskih sabora su njihova bitna mjera, a među njima brižno se navode akta Kalcedonskog (451.), trećeg sabora u Carigradu odnosno Petog ekumenskog (680.), te osobito akta osmog ekumenskog sabora iz godine 869/70., čiji je prijepis dubrovački dominikanac posjedovao, a danas je pohranjen u biblioteci sveučilišta u Baselu.

Postavimo, dakle, pitanje redakcije: Kada je nastao tekst *Votum de processu contra Eugenium papam IV.*? Odgovor je jako bitan, jer on izravno uvodi u nastanak Stojkovićeve saborske teologije s posebnim naglaskom na pitanje vrhovne vlasti u Crkvi: papa ili sabor? Prije nego se upustimo nakratko u razlaganje teme, naznačimo samo ukratko najvažnije autore koji su već prije pokušali riješiti pitanje redakcije teksta. U svojoj dizertaciji Alois

⁷⁵ Usp. više o tome bilj. 9.

⁷⁶ Usp. PASTOR (kao bilj. 63) I, str. 383; VALOIS II (kao bilj. 50), str. 349.

⁷⁷ O deputaciji kao načinu izglazivanja saborskih odluka usp. MCG II, str. 126s i osobito Stojkovićeve *Raspravu o saborima*, fol. 210^v–211^r. Usp. MANSI XXIX, str. 377–380; HELMRATH (kao bilj. 6), str. 24–27; WOLHMUTH (kao bilj. 46), str. 34–37; ISTI, *Universität und Konzil. Verfassungsrechtliche und wissenschaftstheoretische Einflüsse der Universitäten auf den Konzilien von Konstanz und Basel*, u: MM 22 (1994.), 877–892; STRIKA, str. 123–126.

⁷⁸ UB(Basel) Cod. A IV 17 fol. 134^r–297^v. Usp. također i djela drugih teologa u Baselu kao npr. Ivana iz Segovije ili Nikolu Kuzanskoga. IOHANNES DE SEGOVIA, *Relatio super materia bullarum de praesidentia*, izd. P. LADNER, *Johannes von Segovias Stellung zur Präsidentenfrage auf dem Basler Konzil*, u: ZSchwKG 62 (1968.), str. 11–13, bolje, str. 31–113; ISTI, *Liber de magna auctoritate episcoporum in concilio generali*, izd. R. DE KEGEL [= Spiculum Friburgense 34], Fribourg, 1995.; NICOLAUS DE CUSA, *De maiori auctoritate sacrorum conciliorum supra auctoritatem papae*, izd. E. MEUTHEN [= CusT II/2], Heidelberg, 1977.; ISTI, *De concordantia catholica* [= Opera omnia XIV/1–4], izd. G. KALLEN, Hamburg, 1963.–1968.

Krchňák ne daje nikakav odgovor,⁷⁹ ali u jednom drugom članku smatra da su mjesta u »Raspravi o saborima« na fol. 261^v odnosno fol. 262^{r-v}, koja su doslovno preuzeta iz *Votum de processu contra Eugenium papam IV.*, zabilježena nakon 12. odnosno 16. listopada 1433.⁸⁰ Werner Krämer, koji je, uostalom, prvi ukazao na misaonu strukturu teksta u kontekstu Stojkovićeve saborske teologije, rješava pitanje redakcije usputno te smjesti nastanak teksta u vremenski period između listopada i prosinaca 1433.⁸¹

Ponuđena rješenja redakcije teksta ne zadovaljavaju posve, pa se nužno nameće još jedno pitanje: Može li se možda nastanak spisa *Votum de procesu contra Eugenium papam IV.* nesto поближе odrediti? U lancu dokaza i obrazloženja polazna točka je papina bula *Deus novit* od 13. rujna 1433., koju Stojković u tekstu izričito spominje; povijesna pozadina, vjerodostojnost, ispravnost i značenje ove bule nisu sasvim jasne,⁸² a autor joj je najvjerojatnije bio Antonius de Rosellis (1380.–1466.).⁸³ O njezinu sadržaju raspravljalo se u stanu kardinala Cesarinija 12. listopada 1433., a prisutan je osobno i car Sigismund. Između ostalog zaključeno je da se bula obznani na sljedećem saborskom zasjedanju i njezin sadržaj javno pročita pred saborskim ocima 16. listopada 1433. obznanjen je njen sadržaj u koncilskoj auli.⁸⁴ S druge je strane reakcija Eugena IV. pomalo čudna i neshvatljiva. Papa se najprije distancira i niječe njezinu vjerodostojnost, ali tek kada ga Sabor stavlja pred izbor: povlačenje bule ili otvaranje procesa.⁸⁵ Bulom *Dudum sacrum* ona je kao i bula *Quoniam alto* opozvana a samim time i pokušaj raspuštanja sabora. *Votum de processu contra Eugenium papam IV.* mogao je dakle nastati najprije 12. odnosno 16. listopada 1433., kada se žestoko raspravlja o procesu protiv Eugena IV., jer se tada po Baselu pričalo, kako papa Eugen IV. ljuti Crkvu sabranu na Saboru. Bez ikakve sumnje Krchňák i Krämer ispravno su zaključili da je Ivan Dubrovčanin zapisao tekst tek nakon 16. listopada 1433.⁸⁶

⁷⁹ KRCHŇÁK (kao bilj. 1), str. 65, n. 11.

⁸⁰ »Diese Bulle, (tj. *Deus novit* – bilj. autora) die das Datum 13. September 1433 trägt, wurde am 12. Oktober im Hause des Kardinals Cesarini vor dem Kaiser Sigismund und mehreren Kardinälen gelesen und am 16. Oktober 1433 in der Konzilskongregation veröffentlicht. Es ist also anzunehmen, daß dieses Kapitel über den Mt 18, 6 nach dem 12. oder 16. Oktober 1433 verfasst wurde, da hier auch über die Einleitung des Prozesses gegen den Papst Eugen IV. und über die Verärgerung der Universalkirche durch den Papst die Rede ist« (KRCHŇÁK, *Wann wurde* (kao bilj. 27), str. 306 s naznakom na TAC fol. 262^{r-v}, 261^v).

⁸¹ »Schon im Oktober/Dezember 1433 hatte Johannes von Ragusa in der Schrift *De processu contra Eugenium papam IV.* ... für die Fortführung des ersten Papstprozesses plädiert« (KRÄMER [kao bilj. 14], str. 199, bilj. 48).

⁸² Usp. GOTTSCHALK (kao bilj. 69), str. 121–131. Daljna literatura ovdje u bilj. 183.

⁸³ Usp. ECKERMANN (kao bilj. 54), str. 33s. Werner Krämer ispravno prosuđuje kada zastupa mišljenje da bula *Deus novit* predstavlja namjerni falsifikat, jer Eugen IV. je istovremeno nakon njene pojave u javnosti nijekao njenu vjerodostojnost. KRÄMER (kao bilj. 14), str. 202, bilj. 52. Reakciju Sabora donosi Ivan iz Segovije i saborski notar Petar Bruneti: MCG II, str. 499; ConBas I, str. 509.

⁸⁴ Usp. *Relationem monachi Clunyacensis Joannis de Montenoison abbati proprio* od 20. listopada 1433., u: ConBas I, str. 255–260, n. 18. Usp. nadalje ConBas II, str. 502; MCG II, str. 455–524; DRTA XI, str. 84. Usp. osobito govor kardinala Cesarinija od 16. listopada 1433. ConBas II, str. 505; MANSI XXX, str. 645–656; MCG II, str. 475–485. Njemu je odgovorio papinski poslanik Bartolomej Zabarella, MANSI XXX, str. 656–659.

⁸⁵ MCG II, 467ss.

⁸⁶ Usp. ovdje bilj. 81 i 82.

Kako se ne bi prerano pogrešno zaključivalo, treba pogledati i druge izvore, koji pomažu pobliže osvijetliti redakciju teksta. Sljedeći podatak koji nešto određenije govori o nastanku teksta jest već prije spomenuta bula *Dudum sacrum* od 15. prosinca 1433., kojom se priznaje postojanje Baselskog sabora.⁸⁷ Tek nakon njezina objavljivanja Sabor obustavlja još od 6. rujna 1432. otvoreni proces protiv Eugena IV. Ta važna činjenica pokazuje da je *Votum de processu contra Eugenium papam IV.* morao nastati prije 15. prosinca 1433. Razlog takvog zaključka je sam sadržaj teksta, jer Ivan Stojković očigledno pledira za nastavak procesa protiv Eugena IV., pa njegov zahtjev nakon bule *Dudum sacrum* nema nikakva smisla niti bilo kakvog učinka; pritješnjeni papa je priznao ne samo postojanje nego i tijek Sabora. Samo pomirenje sabora i pape neće dugo trajati, svega nešto više od godinu dana, jer sljedeća prepreka već se nazirala, a ta će biti pitanje unije i pokušaj sjedinjenja s Grcima.

Dvomjesečni razmak od objavljivanja bula *Deus novit* (13. listopada 1433.) i *Dudum sacrum* (15. prosinca 1433.) može se dovesti u vezu s događajem koji se zbio u Baselu 7. studenoga 1433., kada sabor na svojem 14. općem zasjedanju 7. studenoga 1433. odgađa proces protiv Eugena IV. za sljedeća tri mjeseca te tako papi i caru nudi poduži vremenski rok da pronađu odgovarajuće rješenje.⁸⁸ Rasprave pro et contra protiv Eugena IV. jenjavaju velikim dijelom nakon tog datuma, te se očekuju plodovi nove Sigismundove diplomatske inicijative. Iz navedenog može se teško zamisliti nastanak teksta poslije 7. studenoga 1433., jer tada nema nikakva učinka Stojkovićev jasno definirani zahtjev za nastavak procesa protiv Eugena IV. prije nego istekne zadani vremenski rok.

Nakon spomenute nutarnje kritike teksta i vanjske kritike okolnosti na saboru u Baselu može se s velikom dozom sigurnosti posljednju redakciju teksta *Votum de processu contra Eugenium papam IV.* smjestiti između 12/16. listopada i 7. studenoga 1433., kada su se vodili odlučujući pregovori o nastavku ili obustavi procesa protiv Eugena IV. Ključnu ulogu preuzima car Sigismund, kojem se može zahvaliti, da je pronađeno adekvatno rješenje, koje je prihvatljivo i za Eugena IV. i za sabor. Nešto određenije o redakciji ne može se zaključiti.

III. Ekleziološki kontekst

Pojam, definicija i razmatranje Crkve u teologiji Ivana Stojkovića, kao i velike većine teologa u Baselu kristocentrično su usmjereni: Krist, premda nevidljiv u Crkvi je »*principale caput et supremus rex*«. ⁸⁹ Vlast (*potestas*) Crkva prima neposredno od Krista preko apostola i ona isključuje bilo kakvo posredništvo, jer je Isus rekao svim apostolima: »*Kao*

⁸⁷ Usp. više o tome: R. WACKERNAGEL, *Geschichte der Stadt Basel*, Basel, 1907., str. 503; VALOIS I, str. 307; M. KOCH, *Die Kirchenpolitik König Sigismunds während seines Romzuges (1431–1433)* (filozofska dizertacija), Leipzig, 1906., str. 68; ConBas I, str. 34, 36; GOTTSCHALK (kao bilj. 69), str. 155.

⁸⁸ MANSI XXIX, str. 72–74; MCG II, str. 508; DRTA XI, str. 107.

⁸⁹ TE II c. 26 [ŠANJEK, str. 130]. Stojković dijeli crkvenu vlast tradicionalno kao i velika većina njegovih suvremenika, u tri stupnja: papa – biskup – svećenik. TE II c. 25 [ŠANJEK, str. 127]; PS DIONYSIUS AREOPAGITA, *De ecclesiastica hierarchia* c. 5 [PG 3, str. 506–507].

što mene posla Otac, i ja šaljem vas« (Iv 20, 12). Sâm Krist osobno je kamen temeljac Crkve, a Petar je primio vlast ne kao pojedinac, nego kao predstavnik Kristove Crkve, ili još bolje rečeno, Crkva je u Petru primila vlast. Za ovakvu interpretaciju papinske odnosno Petrove vlasti pronašao je Stojković uporište u patrističkoj teologiji.⁹⁰ Sv. Jeronim naširoko je razlagao jednakost svih apostola, te na više mjesta ističe kako su isto tako svi apostoli kao i Petar primili od Krista neposredno vlast opraštanja grijeha. Tu istu vlast sada posjeduje Crkva u svećenicima i biskupima, a Petar ju je osobito primio kako bi svi mogli spoznati da tko se odijeli od jedinstva vjere i njezina zajedništva, ne može očekivati oprostjenje grijeha niti ulazak u nebo.⁹¹ Iz navedenog izvodi Stojković sljedeće premise: Prva, sigurnost u jedinstvu, kako to Isus saže u kratkoj poruci »*mir s vama*« (Iv 20, 19), jer je samo u miru i jedinstvu Crkve sigurno oprostjenje grijeha. Druga, svi su apostoli uključeni u poslanje Crkve, jer Isus nije najprije poslao Petra i rekao mu: Ja šaljem tebe, a ti tada šalji druge!, nego sve je apostole poslao neposredno sâm Krist. Posredništvo između Krista i Crkve isključeno je, pa ni Petar nije posrednik između Krista i Crkve, jer Krist je njoj obećao asistenciju Duha Svetoga, kojeg su primili svi apostoli zajedno: »*To rekavši, dahne u njih i kaže im: Primite Duha Svetoga.*« (Iv 20, 22). Stoga ne govori Stojković u svojem

⁹⁰ U *Raspravi o saborima* Stojković zapisa doslovno sljedeći tekst: »*Quid plura longum esset praedicti sanctissimi doctoris adducere pro praesenti omnia dicta sua, qui nititur ex intentione, et ut praescius horum nostrorum futurorum temporum probari, quod Petrus in dicta promissione clavium non singularem et propriam, sed 'universae ecclesiae gesserit personam', ut proprie sicut petra Christum, ita Petrus ecclesiam significaverit* [fol. 240^r] *cum enim dictum est: 'Tibi dabo claves regni caelorum et quodcumque ligaveris' etc. (Mt 16, 19) Et quemadmodum non petrae figurae, sed Christo per petram figurato secundum veritatem, vel quae de petra, ut figura est, dicuntur, a Christo attribuuntur; sic et quae Petro figuratae dicta sunt, non ipsi soli Petro proprie, sed ipsi ecclesiae secundum veritatem attribuenda sunt. Unde Archidiaconus in Rosario exponens illud verbum Augustini: 'Petrus ecclesiam significavit, superius' allegatum c. 'Quodcumque dicit', id est, sub signo et nomine ecclesiae 'Petrus claves accepit'« (TAC fol. 239^v–240^r). GUIDO DE BAYSIO, *Rosarium seu in Decretorum volumen commentaria D 21 c. 7 § 1*, Luguduni, 1549, str. 22; F. GILLMANN, *Zur scholastischen Auslegung von Mt 16, 18*, u: AKathKR 104 (1924), str. 41–53, ovdje str. 47. Usp. također IOHANNES DE RAGUSIO, *Oratio coram rege Romanorum Alberto* [DRTA XIII, str. 296].*

Archidiaconus (Guido des Baysio +1311) J. F. VON SCHULTE, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts II: Von Papst Gregor IX. bis zum Concil von Trient*, sv. II, Stuttgart, 1877. (reprint Graz, 1956.), str. 186–190; pregled novije literature: H. VAN DE WOUW, *Art.: Guido de Baysio*, u: LexMA 4(1989.), str. 17–74.

⁹¹ »*Etenim Hieronymus super eodem verbo: 'Tibi dabo claves' etc. [Mt 16, 19] sic ait: 'Habent quidem eandem iudiciary potestatem alii apostoli, quibus post resurrectionem ait: 'Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt.' Habet etiam omnis ecclesia in prebyteris et episcopis; sed ideo Petrus eam specialiter accepit, ut omnes intelligant, quod quicumque ab unitate fidei et societate eius se separaverit, nec a peccatis absolvi nec caelum ingredi potest'. Haec Hieronymus. (HIERONYMUS kod PETRUS LOMBARDUS, *Liber sententiarum IV*, 19 c. 3 [PL 192, 890]) *Ubi notandum, quod dicit 'ab unitate fidei, non autem 'ab unitate Petri vel Romani episcopi, quorum plurimi poterant haeretici fore aut aliter perversi sicut et iam de facto comperti sunt plures tales'«* (TAC fol. 240^r); MARSILIUS DE PADUA, *Defensor pacis II c. 6 3*, izd. R. SCHOLZ [= MGH Fontes iuris germanici antiqui], Hannoveriae, 1932., str. 200. Najvjerojatnije je navedeni citat sv. Jeronima Stojković preuzeo od Marsilija iz Padove. Kako bi spomenutu misao još produbio i učvrstio provjerenim učiteljima, dubrovački dominikanac u svojoj *Raspravi o saborima* donosi tradicionalno izlaganje Rabana Maura, Remigijsa i Anselma. RABANUS MAURUS, *Commentaria in Matthaem V c. 16*, PL 107, str. 992; REMIGIUS u: PS BEDA VENERABILIS (PAULUS WINFRI-DUS), *Homiliarius: Homilia 92* [PL 113, str. 1265]; ANSELMUS LAUDUNENSIS, *Enarratio in evangelium Matthaei c. 26*, [PL 162, str. 1396]; J. LUDWIG, *Die Primatsworte Mt 16, 18, 19 in der altkirchlichen Exegese* [=Neutestamentliche Abhandlungen 19/4], Münster, 1952.*

Tractatus de ecclesia bez osnove da su ključevi predani svim apostolima,⁹² nego je to samo logična posljedica njegovih misli, pa i time želi naglasiti jednakost svih apostola u vršenju apostolske službe. Četvrta premisa je osobito poslanje Petra (Iv 21, 15–18), koji posjeduje osobitu pastirsku službu. Ipak njegovo poslanje ne umanjuje slobodno vršenje apostolske službe ostalih apostola, jer je apostolska misija opraštanja grijeha prema Iv 20, 23 predana svim apostolima.⁹³

Pojasnimo ukratko Stojkovičevu ekleziološku misao u sklopu hijerarhijske strukture Crkve, jer je pozadina njegova razmišljanja apostolska vlast, koju on, kao i patristička tradicija s utjecajnim Augustinom promatra u dvojakom svjetlu: jednom vidi apostole kao reprezentante (predstavnike) sveopće Crkve, a drugi put kao predsjedavajuće pojedinih mjesnih crkava. Ovaj vid ističe prvenstvo Petra, odnosno njegova nasljednika, kojemu je svaka pojedina mjesna Crkva podređena, ali kada je raspršena Crkva sabrana na sveopćem saboru, tada nije *caput* sabora Petar odnosno bilo koji njegov nasljednik, nego Isus Krist. Ovaj vid naziva se rasprostranjenost Crkve po cijelom svijetu, i to je distributivni pogled. Papa vrši vlast u Crkvi, pa ipak je ta vlast (*potestas*) predana Crkvi, koju ona izravno vrši po ekumenskom saboru i na njemu. Crkva je nezabludiva i takva će ostati u budućnosti sve do svršetka svijeta; ova eklezijalna komponenta nezabludivosti ne isključuje mogućnost da pojedini papa upadne u krivovjerje ili čak naučava hereze.⁹⁴ To je tradicionalna teologija, koja je zastupljena u patristici i dijelom je preuzeta od dekretalista, a Stojković ju je pronašao u buli Marina V. *Inter cunctas*, s kojom su odbačene zablude Johna Wiclifa i njegovih sljedbenika te pozitivno formulirana misao, prema kojoj je sabrana Crkva na saboru u Konstanzu osudila njihovo krivovjerje.⁹⁵ Naglasak se stavlja na sabranu Crkvu, a ne na papu kao na pojedinca i njezina prvog člana.

Ovim objašnjenjem odnosa Crkve i Petra uspijeva on izbjeći uspoređivanje vlasti pape i sabora. Jer Stojković se ne pita tko ima viši autoritet, kako je to činila prva generacija

⁹² »*De hiis clavibus dictum est apostolis insimul congregatis repraesentantibus ecclesiam universalem, primo in Matthaei 18 <, 18>... Deinde post passionem, Iohannis <20, 22–23>, similiter invicem congregatis: 'Accipite spiritum sanctum ...' (TE II c. 23 [ŠANJEK, str. 123]).*

⁹³ Odnos Petra i drugih apostola obradio je dubrovački dominikanac detaljno u svojoj *Raspravi o Crkvi* II c. 28 [ŠANJEK, str. 135–138] i osobito u već spomenutom spisu *De plenitudine potestatis apostoli Petri*. UB(Basel) Cod E I 1 k, fol. 204^r, 204^v, kojeg je Stojković još prije razradio u svojem govoru *Fiet unum ovile et unus pastor* (Iv 10, 16) od 23. travnja 1423. (BRANDMÜLLER, Pavia-Siena II, str. 139–141). Na žalost, u Brandmüllerovu izdanju nema nikakva pokazatelja da je misao preuzeta i ugrađena u njegove druge spise.

⁹⁴ Historijska pozadina Stojkovića stava jest kanonistička misao da *sedens* umire a *sedes* ostaje. U *Raspravi o Crkvi* je detaljno razrađeno Petrovo prvenstvo pred ostalim apostolima i prvenstvo njegove stolice pred ostalim biskupskim sjedištima. Stoga on govori uvijek *sedes*, pa i time želi izraziti razliku između službe i služitelja: »... *quod neque propter haeresim papae neque propter ipsius malitiam aut tyrannidem discedendum est; non dico ab Eugenio aut a Martino, sed a cathedra Petri, neque schisma in ecclesia faciendum. Licet autem praedicta expresse pateant ex praenarratis dictis Augustini, nihilominus, tam propter haereticos quam propter Graecos, aliqua adhuc circa praedicta dicenda sunt*« (TE III c. 6 [ŠANJEK, str. 256]), s naznakom na AUGUSTINUS, *Epistulae*: ep. 53, nr. 2–3 [PL 33, str. 196–197]; usp. također NICOLAUS DE CUSA, *De concordantia catholica* I c. 11 [KALLEN, str. 70]. Spomenuto razlikovanje službe i služitelja već su zastupali Franjo Zabarella i Ivan Gerson na Saboru u Konstanzu. CONGAR, *La place* (kao bilj. 13), str. 269, bilj. 40.

⁹⁵ MANSI XXVII, str. 632–634, 1207–1209; COD, str. 413; KRÄMER (kao bilj. 14), str. 189, bilj. 24. Usp. također Stojkovičevu *Raspravu o saborima*, TAC fol. 182^r.

koncilijarista, nego dubrovački dominikanac polazi od načelnog stava da postoji samo jedna vlast koja je predana Crkvi. To gledište se može izvući iz njegove defincije Crkve, koja je *congregatio sive universitas fidelium...*,⁹⁶ pa je u tom kontekstu papa samo član Crkve. Vlast je predana neposredno Crkvi a ne papi. Crkvi su predani ključevi u Petru, koji, doslovno rečeno, ima ulogu Crkve (*»gerebat figurata generalitate ecclesiam«*), što bi značilo da je Petar *significatio universale ecclesiae*.⁹⁷ Petar i njegovi nasljednici su »glava« Crkve samo utoliko koliko je *»caput vicarium et ministrale«*.⁹⁸ Papa posjeduje isto tako neposrednu vlast od samog Krista, ali ta vlast nije iznad Crkve, nego se ona vrši u Crkvi. Opća Crkva, koju predstavlja ekumenski sabor, posjeduje pravo određivanja smjera, što papa nema nasuprot općoj Crkvi. Papinska je služba time tijesno vezana za Crkvu, pri čemu je papa dio Crkve i slovi kao njezin prvi predstavnik. On ne posjeduje apsolutnu vlast, nego se ona može korigirati.⁹⁹ Načelno papa ostaje podređen Crkvi, jer su Petru predani ključevi ne kao pojedincu, nego kao predstavniku Crkve, jer on se ne nalazi iznad Crkve nego u njoj.

Ovaj ekleziološki smjer je umjereni koncilijarizam koji sadrži u sebi i praktične posljedice: Papa, doduše, može suditi pojedine biskupe, i predstojnike pojedinih crkava, ali ne kada su oni skupljeni na općem saboru. Tada se vrhovna vlast (*potestas*) nalazi u općem saboru, koji istovjetno po svojem konstituiranju predstavlja raspršenu Crkvu.¹⁰⁰ Ako papa prekrši svoje ovlasti i povrijedi na najgrublji način svoju pastirsku službu, tada treba biti pozvan na odgovornost, i to samo na ekumenskom saboru. Tu teoretsku mogućnost želi Stojković i praktično potkrijepiti: Eugen IV. olakim je i nepromišljenim pokušajem raspuštanja Sabora ubrzao nemoralno stanje u Crkvi, jer je njemu bilo bitnije raspustiti Sabor nego poticati reformu u glavi i udovima, koju je započeo Baselski sabor.¹⁰¹ Zapravo njegov je pokušaj premještanja Sabora u Bolognu samo puka isprika za njegovo raspuštanje. Papa se bojao da bi saborski oci mogli u Baselu postaviti neugodna pitanja, npr. o financijama kurije,

⁹⁶ TE I c. 2 [ŠANJEK, str. 14]. Usp. još njegov *Oratio sub utraque specie* MANSI XXIX, str. 771–772, 779; BINDER, *Wesen* (kao bilj. 45), str. 55; DUDA (kao bilj. 1), str. 67; CONGAR, *Die Lehre* (kao bilj. 13), str. 24; ISTI, *La place* (kao bilj. 13), str. 262; KRÄMER (kao bilj. 14), str. 82. Pozadina njegova razmišljanja kasnoantička su i ranoskolastička razračunavanja o odnosu euharistije i mističnog tijela Kristova. Usp. F. HOLBÖCK, *Die eucharistische und der mystische Leib Christi in seinen Beziehungen zueinander nach der Lehre der Frühscholastik*, Roma, 1941., 97–144; J. BEUMER, *Die Ekklesiologie der Frühscholastik*, u: *Scholastik* 26 (1951.), str. 354–389.

⁹⁷ Usp. više o tome u: TAC 238^v; AUGUSTINUS, *Tractatus in Iohannis evangelium: Homilia 7, n. 14* [PL 35, 1444; CCL 36, 74]; K. ADAM, *Causa finita est*, u: *Beiträge zur Geschichte des christlichen Altertums und byzantinischen Literatur*. Festgabe A. Ehrhard, izd. A. M. KOENIGER, Bonn-Leipzig, 1922., str. 1–23, ovdje str. 9; W. MARSCHALL, *Karthago und Rom. Die Stellung der nordafrikanischen Kirche zum Apostolischen Stuhl in Rom* [= *Geschichte der Päpste* 1], Stuttgart 1971, 43. Stojković je opširnije obradio ovo pitanje u nedovršenom spisu *De potestate ecclesiae et papae*, u: UB(Basel) cod. E I 1 k, fol. 198^v, ugrađeno u TAC fol. 239^f.

⁹⁸ TE II c. 31 [ŠANJEK, str. 145].

⁹⁹ Usp. IOHANNES DE RAGUSIO, *De processu* fol. 172^f, ugrađeno u TAC fol. 260^f, usp. također te III c. 6 [ŠANJEK, str. 255–256]; KRÄMER (kao bilj. 14), str. 312.

¹⁰⁰ Usp. TE III c. 12 [ŠANJEK, str. 290] i osobito MCG II, str. 616; W. KRÄMER, *Stojkovićs Einsatz für die Strukturreform der Kirche*, u: *Misao i djelo* (kao bilj. 1), str. 205–214, ovdje str. 208.

¹⁰¹ Usp. ovdje bilj. 51.

imenovanju visokih crkvenih službi, osobito biskupa ili još mnoga druga neriješena pitanja,¹⁰² te ga dovesti u nepovoljan položaj. Moralni se život posvema srozao, poručuje Stojković, jer upravo pape nisu dopuštale kontrolu svoje službe, pa je kurija postala leglo lihvara i prevaranata. Sveobuhvatna se obnova, istinska metanoja može postići samo putem sabora, pri čemu je preduvjet bilo kakve strukturalne reforme preobražaj svijesti i osjećaja grešnosti, čime se sprečavaju unutrašnji i vanjski razdori te se postiže duševni mir.¹⁰³

Time se mogu sažeti misli dubrovačkog dominikanca o odnosu pape i sabora, i osobito osobe Eugena IV. Stojković drži da se Eugen IV. nepromišljenim pokušajem raspuštanja Sabora u Baselu odnosno njegova premještanja u Bolognu ogriješio o dogmu, koja je promulgirana na Saboru u Konstanzi, te ga se može označiti heretikom. Osuda Eugena IV. postala je neizbježna i ona se treba provesti i pod cijenu novog raskola.

IV. Osnove izdanja

Ovo izdanje, kako je to već spomenuto, preuzima tekst iz Sveučilišne biblioteke u Baselu, Codex E I 1 k, fol. 172^r–173^v, koji je autor vlastoručno napisao i na više mjesta *in margine* korigirao. Tekst je velikim dijelom doslovno preuzet u *Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrationis eorum*, pa su istovjetna mjesta s potrebnim bilješkama točno označena.

Naslov *Votum de processu contra Eugenium papam IV.* ne pripada izvornom tekstu, nego je preuzet od Krchňáka.¹⁰⁴

Ortografija je preuzeta iz klasičnoga latinskog jezika, a sam tekst podijeljen je na odjeljke, kako je to već sam autor naglasio.

Verificirani citati sačuvani su u izvornom obliku, a pojedine korekture donesene su u bilješkama. Radi boljeg i lakšeg pregleda citati su označeni kurzivom. Naslovi spomenutih studija, govora, pisama, saborskih kanona ili dekreta, koje je Stojković spomenuo u tekstu, započinju s velikim slovom, te su isto tako naznačeni kurzivom. Sekundarna je literatura navedena samo ako pridonosi potrebnom razumijevanju samog teksta.

Biblijska mjesta označena su prema Nova Vulgata.¹⁰⁵ Sama upućivanja na određeno biblijsko mjesto i verificirani biblijski citati označeni su u tekstu znakovima < >. Tim znakovima označena su isto tako mjesta u tekstu gdje je Ivan Stojković iz navedenih citata namjerno ispustio pojedine riječi ili čak cijele rečenice.

Precrtane riječi, rečenice ili čak dijelovi teksta koje je autor želio ispustiti označeni su kurzivom u bilješkama.

¹⁰² Egzaktan primjer jest izbor Eugena IV. Car Sigismund obećao je papi da će se osobno pobrinuti kako saborski oci u Baselu ne bi postavili pitanje njegova izbora.

¹⁰³ Ovu misao Stojković je izrekao već na otvaranju Sabora u Paviji 23. travnja 1423: »*Quid namque aliud reformare quam evellare peccata et sapire, quae inter Deum et animam, et inter corpus et spiritum, et inter fratrem et proximum diviserunt*« (BRANDMÜLLER, Pavia-Siena II, str. 180).

¹⁰⁴ KRCHŇÁK (kao bilj. 1), str. 56, n. 12.

¹⁰⁵ *Nova Vulgata biblicorum sacrorum editio*, Città del Vaticano, 1986.

Skraćenice u latinskom tekstu su sljedeće: a = articulus; C = causa; c. = capitulum/capitulo; D = distinctio; ed. = editio; etc. = et caetera; fol. = folium/folia; msc. = manuscriptum/manuscripta; n = numerus; PS = pseudo; q = quaestio.

V. Izdanje teksta

Šfol. 172^r] Circa¹⁰⁶ quam potestatem quattuor in praedictis verbis ostenduntur:

Primo securitas in pace, cum dixit »*pax vobis*,« <Io 20, 19> quia in pace et unitate ecclesiae secure est »*remissio peccatorum*«. Unde Augustinus *Libro secundo de unico baptismo*, dum inquit dominus etc.¹⁰⁷.

Secundo in dictis verbis ostenditur, quod ecclesia in apostolis et discipulis immediate a Christo suam habuerit potestatem et non per medium alicuius, in eo quod dicit: »*Sicut misit me pater, et ego mitto vos*« <Io 20, 21>,¹⁰⁸ quia sicut immediate per se ipsum misit apostolos et discipulos, dans eis suam potestatem. Non enim ait Petro vel alicui alteri: Mitto te et tu mitte alios etc., sed immediate per se ipsum mittet eos, quia immediate dat ecclesiae suam potestatem. Missio enim potestatem et auctoritatem importat secundum illud, quomodo praedicabant, nisi mittantur, et nisi a mittente potestatem et auctoritatem acceperint.¹⁰⁹

Tertio notatur infallibilis assistentia Spiritus Sancti, cum dicitur: »*Hoc cum dixisset, insufflavit et dixit eis: Accipite spiritum sanctum*« <Io 20, 22>.

Quarto libera executio potestatis praedictae, cum dicitur: »*Quorum remiseritis peccata*« etc., <Io 20, 23> licet¹¹⁰ in forma¹¹¹ potestatis Petro tradite ponatur¹¹² quaedam generalis

¹⁰⁶ Circa ... ad consummationem saeculi doslovno je preuzeto u *Raspravi o saborima* fol. 259^v. Stojković ima pred očima tekst Ivana evangelista 20, 21–22, koji je započeo izlagati u *Raspravi o saborima* na fol. 259^f.

¹⁰⁷ U *Raspravi o saborima* na fol. 259^v slijedi naznačeni citat: »*Sicut misit me pater et ego mitto vos. Hoc cum dixisset, inspiravit et ait: 'Accipite spiritum sanctum, si cuius remiseritis peccata in terris, remittentur ei, si cuius tineritis, retenta sunt'.* <Io 20, 22. 23> Ergo si personam ecclesiae gerebant apostoli et sic eis hoc dictum est, tamquam ipsi ecclesiae diceretur; pax ecclesiae dimittit peccata et ab ecclesiae pace alienatio tenet peccata, non secundum arbitrium hominum, secundum arbitrium Dei. Haec ille« (PS AUGUSTINUS, *De baptismo contra Donatistas* III c. 18, n. 23 [PL 43, 150]). O pojmu »remissio peccatorum« usp. također Stojkovićev *Oratio coram rege Romanorum Alberto* [DRTA XIII, str. 263]; TAC 238^f i *De potestate ecclesiae et papae*, UB(Basel) Cod. E I 1 k, fol. 199^v; TE II cc. 33, 35; III c. 5 [ŠANJEK, str. 156, 161–162, 246].

¹⁰⁸ Usp. IOHANNES DE SEGOVIA, *Historia gestorum generalis synodi Basiliensis* VII c. 20 [MCG II, str. 616]. Suvremena istraživanja R. SCHNAKENBURG, *Das Johannesevangelium, III Teil: Kommentar zu Kap. 13–21* [= *Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament 4*], Freiburg–Basel–Wien, ⁴1982., str. 380s; J. GLINKA, *Johannesevangelium* [= *Die neue Echter Bibel, Kommentar zum Neuen Testament mit der Einheit-übersetzung*], Würzburg, 1983., str. 153s.

¹⁰⁹ Usp. Marsilija Padovanskog, koji doslovno piše: »... nec dixit Petro aut alteri apostolo singulariter: mitto te, sicut pater etc., et tu alios mitte. Nec rursum dicitur: Christus insufflavit ei, sed dixit: eis, non uni per alterum. Nec dixit Christus ad Petrum: accipe spiritum sanctum et aliis postmodum tribue; sed dixit 'accipite', in plurali et indifferenter omnibus loquens« (MARSILIUS DE PADUA, *Defensor pacis* II c. 16 § 2 [SCHOLZ, str. 338]).

¹¹⁰ Ova riječ je umjesto precrtane: *nilil*. Današnja interpretacija teksta Iv 20, 23: SCHNAKENBURG (kao bilj. 109), str. 387s; GLINKA (kao bilj. 109), str. 153–154.

¹¹¹ delectum: *praedicti*.

¹¹² delectum: *nisi*.

pascua ovium, dum dicitur: »Pasce oves meas«, <Io 21, 16> a qua tamen pascua non excluduntur caeteri apostoli, sive ut ecclesiam repraesentantes, sive etiam ut particulares praelati,¹¹³ ut patuit superius, tamen praedicta non ita expresse nec in tanta plenitudine ponuntur in dicta potestate papae et merito in suis definitionibus, statutis et absolutionibus papa potest deficere et errare, immo et haereticus esse, ut plures fuerunt.¹¹⁴ Unde non est tanta securitas in definitionibus¹¹⁵ et exercitio clavium papae, quanta est in exercitio clavium ecclesiae,¹¹⁶ quae ut patebit, numquam errat, erravit, vel erabit, gratia Dei usque ad consummationem saeculi.

Licet¹¹⁷ etiam potestas papae sit immediate a Christo, cum sit eadem potestas cum potestate ecclesiae et aliorum ecclesiae ministrorum, ut patebit, non tamen ita principaliter est papae, sicut ecclesiae. Nam dicta potestas data est ecclesiae non propter papam tantum, sed propter ipsam ecclesiam simpliciter, potestas autem papae non est propter ipsum, sed propter ecclesiam magis.¹¹⁸ Manifestum est autem, quod propter quod unumquodque et illud magis. Unde potestas, quae data est Petro, magis est ecclesiae, quam ipsius. Similiter non semper papae assistit Spiritus Sanctus, cum multi fuerint pessimi et sceleratissimi homines. Et licet ex officio vocati fuerint sanctissimi, opere tamen fuerunt incarnatissimi diaboli.¹¹⁹ Non est etiam ita libera executio potestatis papae sicut ipsius ecclesiae, quoniam potestas papae potest limitari et arctari atque regulari per ecclesiam, non autem e converso. Praedicta clarius et extensius patebant in locis infradicendis.¹²⁰

¹¹³ Usp. TE II c. 35 [ŠANJEK, str. 160–162]. Današnja interpretacija teksta Iv 21, 16, SCHNAKENBURG (kao bilj. 109), str. 433s; GLINKA (kao bilj. 109), str. 158s.

¹¹⁴ Usp. njegovu *Raspravu o saborima* (fol. 247^v–248^r), gdje Stojković navodi imena papa koji su bili heretici i krivovjerci (usp. ovdje bilj. 120). U *Raspravi o Crkvi* dubrovački dominikanac zastupa mišljenje da je više papa pogriješilo »... quia plures summorum pontificum erraverunt« (TE III c. 3 [ŠANJEK, str. 221]).

¹¹⁵ delectum: *papae*.

¹¹⁶ delectum: *ubi est omnimodam*.

¹¹⁷ *Licet ... quia cum omnia dicta* preuzeto je doslovno u *Raspravu o saborima*, fol. 260^r. KRÄMER (kao bilj. 14), str. 200–201, bilj. 49.

¹¹⁸ Usp. te II c. 28 [ŠANJEK, str. 140–141] te izvještaj Ivana iz Segovije: IOHANNES DE SEGOVIA, *Historia gestorum generalis synodi Basiliensis* VII c. 20 [MCG II, str. 616].

¹¹⁹ U *Raspravi o saborima* Stojković piše doslovno: »An non praevaluerunt contra plures suos successores maligni spiritus eum inducentes non solum ad vitia, sed ut ipsis etiam demonibus sacrificaret, ut patet de Benedicto IX., Gregorio VI., Silvestro II. et aliis quam pluribus. An non praevaluerunt [fol. 248^r] vitia contra eosdem, ut de multis patet, sicut de Iohanne XII. et Iohanne XXIII. et de multis aliis. An non prevalebunt tormenta contra Marcellinum tempore Diocleciani, ... An non praevaluerunt haereses contra Liberium, qui ariane subscripsit perfide. An non contra Iohannem XX<II>., qui male sensit de gloria beatorum et visione divinae essentiae usque ad diem iudicii« (TAC fol. 247^v–248^r); ISTI, *Oratio coram rege Romanorum Alberto* [DRTA XIII, str. 314] – samo spominje papu Ivana XII. Usp. također *Responsio synodalis Cogitanti* [MANSI XXIX, str. 251]; STRIKA, str. 368.

¹²⁰ Odnos pape i sabora klasično je definirao već Diedrich de Niem na Saboru u Konstanzi: »Sed numquid tale concilium, ubi papa non praesidet, est supra papam? Certe sic. Superius in auctoritate, superius in dignitate, superius in officio. Tali enim concilio ipse papa in omnibus tenetur oboedire. Tale concilium potest potestatem papae limitare, quia tali concilio, cum repraesentet ecclesiam universalem, claves ligandi et solvendi sunt concesse. Tale concilium iura papalia potest tollere. A tali concilio nullus potest appellare. Tale concilium potest supram eligere, privare et deponere. Tale concilium potest iura nova condere et facta ac antiqua destruere. Tali etiam concilii constitutiones, statuta et regulae sunt immutabiles et indispensabiles per quamcumque personam inferiorem concilio« (DIEDRICH DE NIEM, *De modis uniendi et reformandi ecclesiam in*

Patet igitur ex comparatione praedictorum locorum evangelii, ut a principio fuerat propositum, quae amplior, maior et efficacior sit potestas, vel ea, quae Petro, vel quae ecclesiae concessa¹²¹ ex verbis Christi videtur. Et si dicatur, prout verum est et ostensum per multos sanctorum patrum auctoritates, quod nihil dictum est in praedictis Petro singulariter, quod non ad ecclesiam principaliter referatur, clarum erit, quod nulla comparatio habebit locum, si omnia ad idem referantur, scilicet ad ecclesiam, cum semper comparatio duo requirat extrema. Si autem singula singulis distribuuntur: Petro videlicet, quae sibi singulariter dicta videntur, et ecclesiae, quae ad ecclesiam veraciter dicta sunt, tunc etiam clarissime unicuique sanum habenti intellectum patebit longam et latam esse distantiam inter Petri et ecclesiae potestatem, dignitatem et auctoritatem.¹²²

Nam in prima auctoritate, scilicet »*Tu es Petrus*,« <Mt 16, 18> quaedam videntur ad solum Petrum pertinere, scilicet promissio clavium; quaedam vero ad ecclesiam et in promissione quidem clavium Petrus »*figuram gestabant ecclesiae*«,¹²³ quod de ecclesia respecti Petri numquam in scripturis reperitur, videlicet, quod »*ecclesia figuram gestasset Petri*«. ¹²⁴ Et cum signatum et figuratum nobiliter et potius sit signo et figura, patet ex hoc nobilitas ecclesiae respectu Petri.¹²⁵ Et ulterius ex hoc solo ostenditur praeminentia Petri respectu aliorum discipulorum, quia solus inter alios meruit »*ecclesiae gestare figuram*«,¹²⁶ ut quodam in loco profundissimus notavit Augustinus, quod bene menti tenendum est, quia cum omnia dicta [fol. 172^v] singulariter.¹²⁷ Petro principaliter ad ecclesiam referenda sunt et ex consequenti ad alios discipulos. Hoc sola inter caeteros praeminet, quia ipse solus *ecclesiae gestat figuram*.¹²⁸ Verum est, si ad ipsum solum facta fuisset dicta promissio

concilio universali, izd. H. HEIMPEL [= *Veröffentlichungen der Forschungsinstitute an der Universität Leipzig – Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters und der Renaissance* 3], Leipzig-Berlin, 1933., str. 39–40).

¹²¹ delectum: *videtur*.

¹²² Usp. KRÄMER (kao bilj. 14), str. 200–201, bilj. 49.

¹²³ AUGUSTINUS, *Tractatus in Iohannis evangelium: Homilia 124 n. 5* [PL 35, str. 1373; CCL 36, str. 684]. Usp. više o spomenutom citatu u *Raspravi o koncilima fol. 238^r, 239^r, 241^r, 243^r, 245^v i 295^r*; IOHANNES DE RAGUSIO, *Tractatus de ecclesia* II c. 30 [ŠANJEK, str. 144–145]. Interpretaciju samog teksta u augustinovskom smislu usp. kod: H. M. KLINKENBERG, *Unus Petrus – generalitas ecclesiae bei Augustinus. Zum Problem von Vielheit und Einheit, u: Universalismus und Partikularismus im Mittelalter* [= MM 5], priredio P. WILPERT, Berlin, 1968., str. 216–242, ovdje str. 233–237; MARSCHALL (kao bilj. 98), str. 45–46; M. WOJTOWYTSCH, *Papsttum und Konzile von den Anfängen bis zu Leo I. (440–461). Studien zur Entstehung der Überordnung des Papstes über Konzile* [= *Geschichte der Päpste* 17], Stuttgart, 1981., str. 246–247. Današnja interpretacija teksta Mt 16,18 usp. R. SCHNAKENBURG, *Matthäusevangelium 1, 1–16, 20* [= *Die neue Echter Bibel, Kommentar zum Neuen Testament mit der Einheitsübersetzung*], Würzburg, 1985., str. 150–153 i osobito U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus 1/2: Mt 8–18* [= *Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*], Zürich-Neukirchen-Vluyn, 1990., str. 464–483.

¹²⁴ AUGUSTINUS, *Enerratio in Psalmum 108, n. 1 i 18* [PL 35, str. 1432, 1438; CCL 40, str. 1585, 1593] s naznakom na Ps 108, 8; MARSCHALL (kao bilj. 98), str. 44. Navedeni citat Stojković donosi još i u svojoj *Raspravi o saborima fol. 237^v* te u *De potestate ecclesiae et papae*, u: UB(Basel) Cod. E I 1 k, fol. 197^{r-v}.

¹²⁵ Usp. PS AUGUSTINUS, *De baptismo contra Donatistas* III c. 18, n. 23 [PL 43, 150].

¹²⁶ Usp. ovdje bilj. 124.

¹²⁷ Singulariter ... et Io<hannes> 20 preuzeo je autor doslovno u TAC fol. 260^r.

¹²⁸ Usp. bilj. 125.

clavium, adhuc multo efficacius claves fuerunt ecclesiae exhibitae, ut patuit Mat<theus> 18<, 15–18> et Io<hannes> 20<, 22–23>.¹²⁹

In quibus¹³⁰ locis expressissime ostenditur et ostensum fuit, quantum praeemineat auctoritas et potestas ecclesiae respectu potestatis Petri et suorum successorum, cum et ipsi eadem¹³¹ de necessitate subiiciantur, quae licet sufficerent ad probandum intentum nostrum, specialiter illa regula: »Si peccaverit¹³² in te frater tuus« etc., <Mt 18, 15> ut undecimus *Articulus magistrorum innuit, tamen »ex aliis sacre scripture passibus < > possent induci¹³³ leges, quae sunt de iure proprie divino et expresso; immo et de iure¹³⁴ proprie naturali, praesupposito divino, ut de abiciendo partem corporis scandalizantem totum corpus, 'sive sit pes, sive manus, sive oculus'. Et ita de reliquis¹³⁵ membris.«¹³⁶ Et similiter de aliis legibus divinis, de quibus aliquo modo prosequendum est, ut tanto manifestior et clarior fiat potestas et auctoritas ecclesiae, quanto pluribus divinae leges facibus fuerit illustrata.*

Et prima sit in ordine ea, de qua mentio facta est, videlicet de abscindendo membro scandalizante corpus, de quo ita habetur Mat<thaeus> 18¹³⁷ paulo ante superius inductam regulam:¹³⁸ »Si peccaverit in te frater tuus« etc., <Mt 18, 15> ubi inquit dominus ad apostolos, inter quos etiam Petrus aderat: »Qui autem scandalizaverit« etc. <Mt 18, 6> Et ut nobilitas ecclesiae manifestius pateat condiciones in superioribus de ecclesia exponite sunt, hic bre-

¹²⁹ Usp. TAC fol. 258^v–260^r, 260^v–263^r; IOHANNES DE RAGUSIO, *Septem notabilia de auctoritate Petri*, UB(Basel) cod. E I I k, fol. 530^r–531^v.

¹³⁰ In quibus ... auferret: Qui autem scandalizaverat pribilježeno je in margine. Ovaj tekst autor je preuzeo doslovno u *Raspravi o saborima*. TAC fol. 260^r–260^v.

¹³¹ TAC fol. 260^r: id.

¹³² Si peccaverit ... auferret: »Qui autem scandalizaverat« preuzeto je doslovno u *Raspravu o saborima* fol. 260^v. Današnja istraživanja Mt 18, 15 usp. R. SCHNAKENBURG, *Matthäusevangelium* 16, 21–28, 20 [= *Die neue Echter Bibel, Kommentar zum Neuen Testament mit der Einheitsübersetzung*], Würzburg, 1987., str. 172–173; U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus I/3*, Zürich – Neukirchen – Vlny, 1997., str. 37–60.

¹³³ Msc: inducende sunt.

¹³⁴ delectum: nature.

¹³⁵ delectum: et intra de aliis de quibus aliquo modo prosequendum est.

¹³⁶ IOHANNES GERSON, *Libellus articulorum contra Petro de Luna* I 10, izd. M. GOLDAST, *Monarchia S. Romani imperii* II, Francofordiae, 1614. (reprint Graz, 1960.), str. 1519; P. GLORIEUX, *Oeuvres complètes* VI, Tournai, 1965., 267. Koncilski orijentirani teolozi 15. st., kao npr. Nicolaus de Tudeschis, Andreas d'Escobar, Jean Gerson i profesori Pariškoga teološkog fakulteta pozivali su se na Mt 18, 18 i izvodili na temelju toga zaključak da je Isus Krist jurisdikciju predao neposredno svim apostolima. K. W. NÖRR, *Kirche und Konzil bei Nicolaus de Tudeschis (Panormitanus)*, [= *Forschungen zur kirchlichen Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht* 4], Köln–Graz, 1964., str. 28; IOHANNES GERSON, *De potestate ecclesiastica*, str. 282, izd. P. GLORIEUX, *Oeuvres complètes* VI, Pariz, 1965., str. 216, 220; ISTI, *Conclusiones singulares Parisiensium* [MANSI XXVIII, str. 23]. To je sigurno usmjereno protiv tendencija apsolutističke papinske monarhije, kao što su to smatrali utjecajni Aegidius Romanus i Augustinus Triumphus. AUGUSTINUS TRIUMPHUS, *Summa de potestate ecclesiastica* q. VI a. 5, Romae, 1584., str. 61; AEGIDIUS ROMANUS, *De ecclesiastica potestate*, izd. R. SCHOLZ, Weimar, 1929. (reprint: Aalen 1961.); M. WILKS, *The Problem of Sovereignty in the Later Middle Ages. The Papal Monarchy with Augustinus Triumphus and the Publicists* [= *Cembridge Studies in Medieval Life and Thought* 9], Cembridge, 1964., str. 32s.

¹³⁷ *Matthaeus ... autem scandalizante* etc. dubrovački je dominikanac doslovno ugradio u svojem govoru od 3. do 6. veljače 1440. [DRTA XV, str. 213].

¹³⁸ DRTA XV, str. 213: praedicta verba.

viter recensende et quidem in prima auctoritate »*Tu es Petrus*,« <Mt 16, 18> quicumque proprietates ecclesiae notabantur:

Prima quia ipsa est finis cuiuslibet ecclesiasticae dignitatis.¹³⁹

Secunda quia a nulla pura creatura,¹⁴⁰ sed a solo Christo »*vero Deo et vero homine*«¹⁴¹ aedificari potuit.

Tertia quia nullius est nec dici potest possessive nisi solius Christi, qui eam suo sanguine comparavit.

Quattuor quia ipsa sola est super firmam petram, quae nullatenus ruere potest aedificata.

Quinqua quia ipsa sola est, quae a nulla potest sibi adversante creatura¹⁴² errore vel vitio superari, quae utique conditiones nullo modo Petro vel suo cuicumque successori,¹⁴³ secundum statum communem vitae praesentis posset competere;¹⁴⁴ et possessive quidem dicebatur quod ecclesia erat Christi tamquam corpore tamquam sponsa, tamquam templum, tamquam domus, tamquam civitas, tamquam regnum, tamquam vinea et tamquam navis.¹⁴⁵

Ulterius ex secunda auctoritate, scilicet »*si pecaverit in te frater tuus*,« <Mt 18, 15> habet quod ecclesia¹⁴⁶ neminem habet inter mortalis degentem superiorem.¹⁴⁷

¹³⁹ Usp. TE II cc. 23, 32 [ŠANJEK, str. 121, 150]; IOHANNES GERSON, *De potestate ecclesiastica*, izd. E. DU PIN, *Ioannis Gersonii opera omnia* II, Antverpiae, 1706. (reprint: Hildesheim – Zürich – New York, 1987.), str. 227; [GLORIEUX VI, str. 211].

¹⁴⁰ delectum: *aedificari potuit*.

¹⁴¹ *Expositio fidei CL patrum*, u: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, sv. I: *Konzilien des ersten Jahrtausends. Vom Konzil von Nizäa (325) bis zum vierten Konzil von Konstantinopel (869/870)*, priredio i na njemački preveo J. WOLHMUTH, Paderborn – München – Wien – Zürich, 1998., str. 24; *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum. Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen, verbessert, erweitert, ins Deutsche übersetzt unter Mitarbeit v. H. HOPING*, izd. P. HÜNERMANN, Freiburg/Br. u.a.,³⁷ 1991., str. 83, n. 150.

¹⁴² delectum: *superari*.

¹⁴³ delectum: *possunt competere*.

¹⁴⁴ Usp. njegov nedovršeni spis *Correctio fraterna cadit sub praecepto*, u: UB(Basel) cod. E I 1 k, fol. 167^v i *Raspravu o saborima*. (TAC fol. 253^v).

¹⁴⁵ Ove slike Ivan je spomenuo i u svojoj *Raspravi o saborima*, gdje na fol. 247^f doslovno piše: »*Sed sciendum, quod ecclesia possessive sive secundum possessionem multipliciter dicitur Christi, videlicet per modum corporis, quia Christus est caput, ecclesia vero corpus; per modum sponsae, qui Christus sponsus est et ecclesia sponsa; per modum templi, quia Christus ut Deus, ecclesiam inhabitat tamquam templum suum; per modum domus, quia Christus ut pater familias in ecclesia cuncta disposuit; per modum civitatis, quia in ecclesia Christus ut dominus veneretur; per modum regni, quia in ecclesia Christus tamquam rex in regno suo honoratur; per modum vineae, quia Christus in ecclesia, ut verus agricola fructum percipit exoptatum; per modum navis, quia Christus ecclesiam in fluctibus vitae praesentis indefectibiliter gubernat, quousque eam deducat ad portum salutis, qui est aeterna vita. Dicitur et multis aliis modis possessive ecclesia Christi, quos hic prosequi esset nimis longum, de praedictis autem in sequentibus aliquos quantum proposito nostro sufficere videbitur.*« Usp. također Stojkovičeve zapise u E I 1 k, fol. 335^f. Biblijsko porijeklo spomenutih slika jesu biblijska mjesta 1 Kor 12, 12; 12, 17; Rim 12, 14; Ef 4, 11–12; te II c. 2 [ŠANJEK, str. 59–62]; ISTI, *Reformabit corpus humilitatis nostrae* [BRANDMÜLLER, Pavia-Siena II, str. 130–131, 164–168]; MADRIGAL, str. 318–325.

¹⁴⁶ delectum: *non habet*.

¹⁴⁷ Usp. više o tome u Stojkovičevu nedovršenom spisu *Septem notabilia de auctoritate Petri*, fol. 531^v (ugrađeno doslovno u *Raspravu o saborima* fol. 252^v), gdje izričito stoji: »*Septimo notandum, quod ex hoc, quod*

Item quod ecclesia habet supremam potestatem immediatam a Christo et,¹⁴⁸ cui et Petrus et quilibet frater subicitur.

Item quod ipsa sola habet omnimodam plenitudinem iudicariae potestatis et ecclesiasticae iurisdictionis.¹⁴⁹

Item quod nullus alius¹⁵⁰ particularis habet executionem ecclesiasticae iurisdictionis nisi ab ecclesia et in quantis est ecclesiae minister; et per consequens nullus particularis habet immediate a Christo executionem ecclesiasticae potestatis nisi per medium ecclesiae.¹⁵¹

Item consequenter ostensum est, quomodo »correctio fraterna cadit sub praecepto«¹⁵² generaliter tamquam actione quam passive respectu cuiuscumque peccati mortalis et ordo correctionis et ad ultimum dicere ecclesiae, si monitio et testium adhibitis non proficeret ad correctionem fratris.

Item quomodo sub nomine fratris etiam ipse papa comprehenditur et quod quilibet sciens peccatum ipsius tenetur circa eundem praedictum ordinem correctionis observare et tandem incorrigibilitate persistente ecclesiae dicere, quam »si non audierit« tenetur ex praecepto Christi ipsa ecclesia ipsum, ut »ethnicum et publicanum« <Mt 18, 17> per excommunicationem extra societate Christi fidelium ponere, cuius sententiam quilibet fidelis tenetur ex praecepto Christi ratam et gratam habere, ipsum pro tali habendo qualem ecclesia declaravit.¹⁵³

Ulterius quomodo auctoritas¹⁵⁴ ecclesiae potestatem Petri etiam si soli ipsi compatet dictum illud »Tu es es Petrus« etc. 16, 18 excedit in firmitate et generalitate.

Et ulterius quomodo dicta auctoritas data est ecclesiae, ut est in unum locum in Christi nomine et unanimitem congregata cuius congregationis non est determinatus numerus et quod posit omnia quecumque ad regimen ecclesiae pertinent ordinare Christo sibi infalibili assistente et eam in suis omnibus petitionibus ex audiente. Ex¹⁵⁵ tertia auctoritate habentur quattuor:

Christus non remisit ecclesiam ad Petrum vel ad quemcumque alium particularem, ostendit, quod ecclesiam neminem habet inter mortales degentem superiorem. Et per hoc, quod Petrus et quilibet frater ad ecclesiam mittitur, ostenditur, quod ecclesia habet supremam potestatem, cui et Petrus et quilibet frater subicitur. Per hoc autem, quod numquam tam expresse dedit cuiquam personae particulari iurisdictionem et executionem gladii spiritualis, ostenditur manifeste et declaratur, quod plenitudo iudicariae potestatis et ecclesiasticae iurisdictionis primo, et per se, et proprie est in ecclesia et non in Petro vel in aliis praelatis particulariter consideratis. Per hoc autem, quod Petrus remittitur pro correctione singularis fratris ad ecclesiam, ostenditur, quod Petrus et alii praelati ecclesiam non habent executionem iurisdictionis ecclesiasticae potestatis, nisi ab ecclesia, et per medium ecclesiae, et ex consequenti ordine quodam, in quantum videlicet sunt ministri ipsius ecclesiae sponsae Christi et gerunt vices ipsius.«

¹⁴⁸ immediatam a Christo et pribilježio je Stojković vlastoručno in margine.

¹⁴⁹ Usp. Responsio Cogitanti Baselskog sabora [MANSI XXIX, str. 249].

¹⁵⁰ delectum: habet.

¹⁵¹ Usp. te II c. 30 [ŠANJEK, str. 144–145].

¹⁵² Usp. IOHANNES DE RAGUSIO, *Correctio fraterna cadit sub praecepto*, UB(Basel) Cod. E I 1 k, fol. 167^r–171^r. Ovaj tekst velikim je dijelom ugrađen u *Raspravu o saborima*. TAC fol. 252^v–258^v.

¹⁵³ Usp. TE II c. 36 [ŠANJEK, str. 163], usp. također Responsio Cogitanti Baselskog sabora [MANSI XXIX, str. 249].

¹⁵⁴ delectum: Petri.

¹⁵⁵ delectum: quarta.

Primo quia ecclesia habet securitatem in suis agendis, sua potestas immediate a Christo dependet, habet infalibilem asistentiam Spiritus Sancti, habet et liberalissimam suae potestatis executionem de quibus iam deinceps suo modo prosequamur.¹⁵⁶ Praetera¹⁵⁷ praedictam regulam datam fuisse pro episcopis declarat beatus Petrus in ordinatione Clemetis, prout ipse Clemens referet in *Epistola ad Jacobum* fratrem domini ita dicens: »*Sanctam ecclesiam et immaculatam omnes servare debere evangelizabant* Petrus, cuius *claves episcopus esse dicebant*. [fol. 173^r] *Ipsi*¹⁵⁸ *enim habent potestatem claudere celum et aperire portas eius, quia claves caeli facti sunt. Amovere autem eos neminem debere docebat, quia oculi domini sunt, et qui eos tangit, pupillam oculi eius. Quanta autem poena dignus sit, qui eos scandalizat, ipsum dominum docuisse, dicebat in verbis illis, 'qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis'«* etc. Haec ille.¹⁵⁹

Si ergo tali »*poena dignus est*«,¹⁶⁰ qui unum episcopum iuxta praedictam expositionem scandalizat, quando maiori dignus erit, qui omnes episcopos, omnes reges et principes, omnes fideles, parvos et magnos, ipsam universalem ecclesiam scandalizat, ut nunc facit per suam praetensam dissolutionem Romanus pontifex Eugenius papa quartus,¹⁶¹ quem constat ut alium quemlibet fidelem evangelicae doctrinae fore subiectum, ut habetur 25. q. 1 in c. »*Sunt quidem*«. ¹⁶² Si enim, ut inquit Anacletus papa, et habetur 93 di. c. »*Ille procul dubio scandalizatur in Deum, qui recte non docet, et qui eius episcopum scandalizat vel sacerdotem*«. ¹⁶³ Quanto magis scandalum comittit »*in Deum*«, qui non episcopum, nec unum sacerdotem, sed universalem ecclesiam in sancta synodo praesentatam scandalizat. Si illi, ut inquit Alexander papa et habetur 3. q. 1 c. *Nulli dubium*: »*Dominum crucifigunt, qui eum in suis sacerdotibus persecuntur*«. ¹⁶⁴ Quanto magis idem faciunt, qui eum in medio sanctae synodi existentem persecuntur.

Tenetur itaque ecclesia ex praecepto Christi nedum¹⁶⁵ »*unum pusillum*«, <cfr. Mt 18, 6; Mc 9, 41; Lc 17, 2> unum episcopum, unum sacerdotem, sed universam ecclesiam scandalizantem abscidere, maxime si sic scandalizans in incorrigibilitate perseveret et se sententiam prosperi¹⁶⁶ dicto praecepto evangelico¹⁶⁷ conformem habere, quod habetur 24. q. 3 in

¹⁵⁶ Ova misao se ne odnosi na neko izrazito posebno biblijsko mjesto ili pojedinog autora, nego je opće prihvaćena činjenica.

¹⁵⁷ *Praeterea ... episcopus esse dicebat* doslovno je preuzeto u *Raspravu o saborima*. (TAC fol. 261^v).

¹⁵⁸ *Ipsi ... dicto praecepto* preuzeto doslovno je u *Raspravu o saborima* fol. 261^v.

¹⁵⁹ PS CLEMENS I., *Ep. ad Jacobum: Notum tibi facio*, u: *Decretales Pseudo-Isodoriana et Capitula Angilramni*, izd. P. HINSCHIUS, Lipsiae, 1863. (reprint: Aalen, 1963.), str. 41.

¹⁶⁰ Usp. ovdje bilj. 160.

¹⁶¹ Usp. njegov *Oratio coram rege Romanorum Alberto* [DRTA XIII, 302]. Više o samom pokušaju raspuštanja Sabora ovdje bilj. 47–51.

¹⁶² C 25 q. 1 c. 6, u: *Corpus iuris canonici I–II*, izd. AE. FRIEDBERG, Lipsiae, 1879/81. (reprint: Graz, 1959.), ovdje I, str. 1008.

¹⁶³ D 93 c. 10 [FRIEDBERG I, str. 322].

¹⁶⁴ C 3 q. 1 c. 5 [FRIEDBERG I, str. 506].

¹⁶⁵ *delectum: scandalizantem*.

¹⁶⁶ U *Raspravi o saborima* (TAC fol. 261^v) stoji *iuxta prosperi*.

¹⁶⁷ *Evangelico ... ad petitionem alicuius* odgovara doslovno tekstu njegove Rasprave o koncilima fol. 262^f.

c. *Ecce autem, ubi ita dicit: »Crimina quorumlibet, etiam ipsis criminosis confiteri nolentibus, undecumque claruerint quecumque non fuerint patientiae leni medicamento sana veluti igni quodam piae increpationis urenda sunt et curanda. Quod si nec aequanimi sustentis ac pie increpantis medela processerit¹⁶⁸ in eis, qui diu portati et salubri obiurgati corrigi noluerint, tamquam putride corporis partes ferro debent excommunicationis abscendi, ne, sicut caro morbis emortua,¹⁶⁹ si abscisa non fuerint, salutem reliquae carnis putredinis sue contagione corrumpit, ita qui emendari despriciunt, et in suo morbo persistunt, si mortibus depravatis in sanctarum societate permanserint, eos exemplo suae perditionis interfutiant.« Haec ille.¹⁷⁰ Ubi nota generalitatem in modo loquendi, cum dicitur »crimina quorumlibet«,¹⁷¹ non enim ausus fuit exceptionem facere, ubi evangelica regula generalis est.*

Verum si dicatur, ut multi iam dicunt, quod abstinendum est a severitate poene, a tali abscisione, a tali executione evangelice regulae, ubi timetur de scandalo et de perturbatione ecclesiae et ubi praecipue schismatis imminet periculum, quemadmodum timetur sequi ex processu iam contra papam Eugenium¹⁷³ in sua praetensa dissolutione persistentem inchoato, dicente Augustino: »Cum quisque fratrem et christianorum, intus in ecclesiae societate constitutorum, in aliquo tali peccato deprehensus fuerit, ut anathemate a communione agnus habeatur, fiat hoc, ubi periculum schismatis nullum est.« Haec ille et habetur 23. q. 1. *Cum quisque.*¹⁷⁴

Sed ad hoc sufficit responsio sancti Thomae in 4 *Sententiarum* di. 38 ubi ita dicit: »Quaeritur de opus iustitiae, quod ad petitionem alicuius« etc.¹⁷⁵ Est igitur sententia sancti Thomae quod ibi non est obmittenda illatio poene, ob schismatis dubium, ubi ex impunitate maius timetur periculum, quam ex persona, utpote fidei et doctrinae veritatis lesio bonorum morum, corruptio et¹⁷⁶ similia, quae profecto ex impunitate moderni pontificis contingunt in Dei ecclesia necessario, si eo persistente in inceptis non fuerit iuxta dictam evangelicam regulam a corpore ecclesiae separatus.¹⁷⁷

Nam ex ipsius scandalo fides de auctoritate ecclesiae¹⁷⁸ in magnam Constancien-
synodo delcaratae leditur,¹⁷⁹ quam et ipse scriptis et modis sibi possibilibus sata- [fo

¹⁶⁸ Msc: profecerit.

¹⁶⁹ Msc: mortua.

¹⁷⁰ C 24 q. 3 c. 18 [FRIEDBERG I, str. 995–996].

¹⁷¹ Vidi ovdje bilj. 153.

¹⁷² delectum: *de processu*.

¹⁷³ delectum: *inchoato*.

¹⁷⁴ AUGUSTINUS, *Contra epistolam Parmeniani* III c. 2, preuzeto iz C 23 q. 4 c. 19 [FRIEDBERG I, str. 906].

¹⁷⁵ THOMAS DE AQUINO, *In quattuor libros sententiarum* IV c. 38 q. 2 art. 4, u: s. THOMAE AQUINATI *Opera omnia* I, izd. R. BUSA, Stuttgart – Bad Cannstatt, 1980., str. 616.

¹⁷⁶ delectum: *simili*

¹⁷⁷ Usp. *De penitentia* D 6. c. 1 *Qui vult confiteri* [FRIEDBERG I, str. 1243]; KRÄMER (kao bilj. 14), str. 201.

¹⁷⁸ delectum: *constan*.

¹⁷⁹ Stojković vjerojatno ima pred očima dekrete *Haec sancta* i *Frequens* Sabora u Konstanzu na Bodenskoj jezeru. MANSI XXVII, str. 585–586, 1159–1161; COD, str. 408–410, 438–443. Stojkovićevu interpretaciju dekreta usp. u govoru *Ini consilium, coge concilium* [BRANDMÜLLER, Pavia-Siena II, str. 119] i u *Raspra*

173^v] -git¹⁸⁰ corrumpere, ut patet ex bullis suis nuper deductis in publicam,¹⁸¹ specialiter ex illa, quae incipit *Deus novit*, in qua totaliter ecclesiae enervat auctoritatem.¹⁸² Corruptentur boni mores, quia dum viderint se romani pontifices non posse per ecclesiam corrigi efficientur deteriores, quia quanto fini propinquiores summus, tanta conditio nostra deterioratur, et in peius declinat et curia romana omnium efficeretur sentina vitiorum. Continuandus igitur est inchoatus processus, nec prius desistendum, quam aut ipse reducatur ad profitendam ecclesiae auctoritatem, aut iuxta praeceptum domini, et contumax »*ethnicus, et publicanus*,« <Mt 18, 17> et ut scandalizans membrum a corpore ecclesiae praecidatur.¹⁸³ Sequendaque est a nobis omnibus hac synodum Basiliensem celebrantibus et Dei ecclesiam representantibus admonitio et instructio beati Gregorii, quae habetur 7. q. 1 c. *Adversitas*, quia ut habetur, »*cum vero non praelatorum tantum, sed totius ecclesiae salus queritur, fides impugnantur, necesse est, ut ex adverso ascendant praelati, et in die belli se ipsos murum opponant pro domini, et animas suas ponant pro ovibus suis, ut exemplo suae passionis accedant, quos sermone doctrinae diucius edocere non valent.*« Haec ille.¹⁸⁴

Si enim particularis tantummodo res nostra ageretur, si utilitas privata quaereretur, si vindicta propria ambiretur, caerte non supersedendum tantum, sed esset ex toto dimittendum. At ubi vero Christus in persona synodi contempnitur, ipso dicente, »*qui vos spernit, me spernit*,« <Lc 10, 16> ubi apertissime fides leditur, auctoritas ecclesiae impugnantur, perpetua mundo durante reformatio ecclesiae impeditur, quomodo desistere possumus, quomodo divinum postponemus honorem, ut unius mortalis hominis non voluntatem sed implacabilem dementiam sequimur atque furorem.¹⁸⁵

Audiamus, quid de apostolis Petro et Paulo senciebat et scribebat Ambrosius, qui ut habetur 23. q. 4 in c. *Quod Christus*, potest, ita dicit: »*Hinc etiam Petrus*« etc.¹⁸⁶ Audiamus et

o saborima. TAC, fol. 192^v. Opća interpretacija u suvremenoj literaturi: I. H. PICHLER, *Die Verbindlichkeit der Konstanzer Dekrete. Untersuchungen zur Frage der Interpretation und Verbindlichkeit der Superioritätsdekrete 'Haec sancta' und 'Frequens'* [= WBTh 16], Wien, 1967.; W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz*, Bd. I: *Bis zur Abreise Sigismunds nach Narbonne*, Bd. II: *Bis zum Konzilsende* [= KonGe.D], Paderborn – München – Wien – Zürich 1991/97.; A. FRENKEN, *Das Konzil von Konstanz (1414–1418) in der Forschung der letzten 100 Jahre* (filozofska dizertacija), u: AHC 23 (1993/95.).

¹⁸⁰ *Satagit ... hinc enim Petrus* preuzeo je autor doslovno u *Raspravu o saborima*. (TAC fol. 262^v).

¹⁸¹ Usp. *Concilium XVII. Basiliense Sessio 2* (15. veljače 1432.) [MANSI XXIX, str. 21–23; MCG II, str. 124–126].

¹⁸² Usp. bulu *Deus novit* od 13. rujna 1433. Kada se ona pojavila u javnosti, Eugen IV. distancirao se od njezina sadržaja, ali mu Sabor u Baselu nije vjerovao. Reakciju Sabora prenosi IOHANNES DE SEGOVIA, *Historia gestorum* VI c. 19 [MCG II, 499–500] i saborski protokoli u ConBas II, 509; usp. također IOHANNES DE RAGUSIO, *Oratio coram rege Romanorum Alberto* [DRTA XIII, str. 298]; KRÄMER (kao bilj. 14), str. 202; ECKERMANN (kao bilj. 54), str. 33s; KRCHŇÁK, *Wann wurde* (kao bilj. 27), str. 306. Usp. u širem kontekstu Baselskog sabora W. JAROSCHKA, *Thomas Ebendorfers Traktat über die Bule >Deus novit<* (Basel, 1434.), Wien, 1957.

¹⁸³ *delectum: iudicendumque est*.

¹⁸⁴ C 7 q. 1. c. 48 [FRIEDBERG I, str. 586–587]; GREGORIUS I., *Ep. ad Reccaredum* (IX 222) [MGH Ep. II, str. 223]; KRÄMER (kao bilj. 14), str. 202.

¹⁸⁵ *Atque furorem ... avertat. Amen* preuzeto je doslovno u *Raspravu o saborima*. (TAC fol. 263^f).

¹⁸⁶ U *Raspravi o saborima* (TAC fol. 263^f) slijedi naznačeni citat: »*qui, cum aliis audierat: Beati eritis, cum maledixerint vobis homines, et dixerint omne malum adversus vos; gaudete in illa die, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis, contumelias sibi illatas cum gaudio suscipiebant; peccata vero, quae in*

beatum Gregorium, qui 23 q. 4 c. *Si is*, ita dicit: »*Si is, qui praelatus est, dominico debitori culpas impune dimittit, non mediocriter profecto*« Deum »*offendit, qui debita caelestis regis et domini sua praesumptione resolvit. Ea namque, quae in nos committuntur, facile dimittere possumus; ea vero, quae in Deum*¹⁸⁷ *sunt commissa, cum magna discretione, non*¹⁸⁸ *tamen sine penitentia possumus relaxare.*« Haec ille.¹⁸⁹ Audiamus, et Augustinum ibidem c. »*Si ea*« simili modo dicentem: »*Si ea, de quibus Deus vehementer offenditur, insequi vel ulcisci*« obmittimus, sed »*differimus ad irascendum, utique divinitatis patientiam provocamus.*« Haec ille.¹⁹⁰

Sed nec tantum audiamus sanctorum doctorum salutiferas voces, quantum etiam pertimescamus¹⁹¹ ab omnipotente Deo horribiles prolatas sententias,¹⁹² cuius una quidem habetur 3 <Regnum> 20 c. ubi quidam ex prophetis ait »*ad Achab regem Israel*« <1 Reg 20, 2> pro eo, quod non exercuerat vindictam in Benadab ad regem Assyriorum, inquiring, »*haec dicit dominus: Quia dimisisti virum dignum morte, de manu tua erit anima tua pro anima eius, et populus tuus pro populo tuo.*« Et sequitur in textu: »*Reversus est igitur rex Israel in domum suam audire indignans*« et furibundus »*in Samariam venit.*« <1 Reg 20, 42–43>.

Timendum igitur nobis est, ne tanta patientia sanctae synodi apud dominum contemptus reputetur hoc modo et Samuel abiectus fuit a regno suo, pro eo, quod non interfecit populum Amalec et Agag regem ipsorum iuxta mandatum domini, ad quem 1 Regnum 15 c. per Samuelem ita ad litteram dicitur: »*Pro eo ergo quod abiecisti sermonem domini, abiecit te dominus, ne sis rex*« etc. <1 Sam 15, 23> Timendum igitur nobis est, ne per indiscretam patientiam aut humanum timorem abiciamus mandatum domini, quo iubet non audientem ecclesiam fratrem, ut »*ethnicum et publicanum*« <Mt 18, 17> reputari et oculum aut dexteram scandalizantem corpus abscidi. <cfr. Mt 18, 6> Timendum est, non peccatum illius et scandalum super cervices nostras convertatur et anima nostra sit pro anima illius, quod Deus sua pietate avertat. Amen.

Deum commitebantur, accerrime puniebant. Unde in Ananiam et Saphiram spiritui sancto mentientes mortis sententia perculit. Sic etiam Paulus, < > dum ab erroribus Corinthos revocaret, magum illum Elimam, qui credituros a fide retrahebat cecitate percussit, ut ceteri perterriti praedicationi eius non impedirent, sed in Christum credentes animae cecitatem effugerent. Et Corinthum illum fornicatorem, quia in deum peccaverit, sathane ad vexandum tradidit« (AMBROSIUS, *Commentarium in Lucem evangelium* c. 9, preuzeto iz C 23 q. 4 c. 26 [FRIEDBERG I, str. 911–912]).

¹⁸⁷ Msc: dominum.

¹⁸⁸ nec.

¹⁸⁹ C 23 q. 4 c. 28 [FRIEDBERG I, str. 912].

¹⁹⁰ C 23 q. 4 c. 50 [FRIEDBERG I, str. 926].

¹⁹¹ delectum: *horribiles*.

¹⁹² delectum: *qui*.

Skraćenice

ACC	Analecta Croatica Christiana
AHC	Annuario Historiae Conciliorum
AIS	Anales Instituti Slavici
AKathKR	Archiv für Katholisches Kirchenrecht
BBGW	Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft
BGPhThM	Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters
BZGA	Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde
CCF	Croatica Christiana Fontes
CCP	Croatica christiana periodica
CCL	Corpus Christianorum. Series Latina
COD	Conciliorum Oecumenicorum Decreta
ConBas	Concilium Basiliense
CSEL	Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum
CusT	Cusanus Texte
DRTA	Deutsche Reichstagsakten
EE	Estudios Ecclesiásticos
FRIEDBERG	Corpus Iuris Canonici
FS	Festschrift
FThS	Frankfurter Theologische Studien
HDG	Handbuch der Dogmengeschichte
HINSCHIUS	Decretales Pseudo Isidoreanae
HKG(J)	Handbuch der Kirchengeschichte
KHAb	Kölner Historische Abhandlungen
KKThS	Konfessionskundliche und Kontroverstheologische Studien
KonGe.D	Konziliengeschichte, Reihe A: Darstellung
KonGe.U	Konziliengeschichte, Reihe B: Untersuchungen
LexMA	Lexikon des Mittelalters
LThK	Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg, ¹ 1933., ² 1957–1968., ³ 1991.
MANSI	MANSI, J. D.: Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio
MCG	Monumenta Conciliorum Generalium
MFCG	Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft
MM	Miscellanea Mediaevalia
NDB	Neue Deutsche Biographie
NF	Neue Folge
PA	Povijesni arhiv u Dubrovniku
PL	Patrologia latina
QFGG	Quellen und Forschungen der Görres-Gesellschaft
QFIAB	Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken
RET	Revista Española de Teología
RH	Revue Historique
RhWAW.G	Vorträge Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften. Geisteswissenschaften

RQ	Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte
TAC	IOHANNES DE RAGUSIO, Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrationis eorum
TE	IOHANNES DE RAGUSIO, Tractatus de ecclesia
ThZ	Theologische Zeitschrift (Basel)
TRE	Theologische Realenzyklopädie
TrThZ	Trierer Theologische Zeitschrift
TThS	Tübinger Theologische Studien
UB	Universitätsbibliothek
VRF	Vorreformationsgeschichtliche Forschungen
WBTh	Wiener Beiträge zur Theologie
ZSchwKG	Zeitschrift für Schweizerische Kirchengeschichte

Summary

»VOTUM DE PROCESSU CONTRA EUGENIUM PAPAM IV.« OF IVAN STOJKOVIĆ ON THE BASEL COUNCIL (1433)

*The life of Dominican Ivan Stojković (1395/96-1443) is rather in detail investigated by many historians such as Duda and Krchnak. Moreover, there was in 1983 a conference dedicated to Stojković's life. On the basis of all this, Spanish Jesuit Madrigal analysed Stojković's tractates against Husites *Oratio sub utraque specie* and *Quomodo Bohemi reducti sunt ad unitatem ecclesiae* and his historical writing *Initium et prosecutio concilii Basilensis*. In this article author emphasises Stojković's role in the evolution of the idea of the Church at the turn from medieval to early modern time, concerning a special aspect of the concept of power and governing within the Church: monarchism or corporative administration.*

Zusammenfassung

DAS VOTUM DE PROCESSU CONTRA EUGENIUM PAPAM IV. JOHANNES STOJKOVIĆS VON RAGUSA AUF DEM KONZIL VON BASEL (1433)

*Das bereits edierte *Votum de processu contra Eugenium papam IV.* Johannes Stojkovićs von Ragusa (1395/96-1443), das heute in der Universitätsbibliothek Basel im Kodex E I 1 k, fol. 172^r-173^v aufbewahrt wird, gehört zu den Schriften, die eindeutig in die erste »konziliozentrische Phase« seines Wirkens auf dem Konzil in Basel einzuordnen ist. Es wurde durch das Ringen des Basler Konzils mit Eugen IV. beeinflusst. Der Text wurde wiederum in seinem umfangreich angelegten *Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrationis eorum* größtenteils wörtlich übernommen und an Hand von einflussreichen altkirchlichen Autoritäten untermauert.*

*Papst Eugen IV., der dem in Basel versammelten Konzil von Anfang an sehr skeptisch gegenüber stand, löste es mit den Bullen *Quoniam alto* (vom 12. November und 18. Dezember 1431.) auf und kündigte ein neues Konzil für das Jahr 1433 in Bologna an. Die bis dahin gering besuchte Synode widersetzte sich einer solchen päpstlichen Aufforderung, ging eigene Wege und legte in der traktat-sähnlichen *Responsio 'Cogitanti'* ihre ablehnende Haltung dar.*

Der konkrete Anlaß für das *Votum de processu contra Eugenium papam IV.* Stojkovičs war der in der 6. Sessio vom 6. September 1432. eröffnete Prozeß gegen Eugen IV. Dieser wurde aber wegen der Ankunft der Delegation der tschechischen Hussiten in Basel und vor allem wegen des diplomatischen Vermittlungsversuchs von König Sigismund zuerst nicht in den Mittelpunkt des Konzilsgeschehens gerückt. Nach Sigismunds Ankunft am 11. Oktober 1433. in Basel und der hartnäckigen Bejahung seiner ekklesiologischen Positionen durch den Papst spitzte sich die Lage erneut zu. So ist es nur dem inzwischen zum Kaiser gekrönten Sigismund zu verdanken, daß das Konzil nicht weiter gegangen ist und Eugen IV. als abgesetzt erklärt hat. Sigismund setzte sich entschieden für die diplomatische Lösung des Konflikts ein. Gegenüber dieser Haltung Kaiser Sigismunds hielt Johannes von Ragusa mit seiner Stellungnahme ein Plädoyer für die Aufnahme des eröffneten Prozesses gegen Eugen IV., wobei sich die Redaktionsgeschichte nicht sicher ermitteln läßt. Das *Votum de processu contra Eugenium papam IV.* wurde wahrscheinlich zwischen dem 12./16. Oktober und 7. November 1433. in Basel entstanden.

Der Ausgangspunkt seiner im *Votum de processu contra Eugenium papam IV.* vertretenen Ekklesiologie sei der grundsätzliche Vorrang der Gesamtkirche vor Petrus und seinen Nachfolgern, denn für ihn sei Christus, wenngleich unsichtbar »*principale caput et supremus rex*«. Der Kirche sei die *potestas* anvertraut und die Schlüsselgewalt habe die Kirche in Petrus, der die Kirche spielt- »*ecclesiae gerebat figurata generalitate personam*« erhalten. Petrus und seine Nachfolger seien 'caput', aber nur als »*caput vicarium et ministeriale*«. Aus diesem Grund besitze der Papst nicht die absolute Gewalt, sondern seine *potestas* könne von einem allgemeinen Konzil, das die Kirche repräsentiere und von Christus unmittelbar seine Vollmacht empfangt, korrigiert werden. Dadurch übt die Kirche ihre Vollmacht, die sie von Christus empfangen hat, aus. Diese Folgerung blieb nicht nur eine gedankliche Konstruktion eines Gelehrten, sondern war auch der Inhalt seiner Argumentation bei seiner Kritik an der Person des Papstes: Eugen IV. habe mit seinem sinnlosen Versuch das Konzil von Basel nach Bologna zu verlegen bzw. aufzulösen, die moralische Situation in der Kirche verschlechtert, da es ihm wichtiger erschien das tun als die begonnene Kirchenreform durch das Konzil von Basel zu unterstützen.